

Verzuiling, katholieken en filmcultuur

Een etnografisch historisch onderzoek naar de rol van filmcultuur voor katholieke jongeren in Utrecht tijdens de verzuiling en in de periode van ontzuiling

Lotte Gerritsen

Studentnummer: 3233413

Studie: Communicatie- en Informatiewetenschappen

Cursus: BA Eindwerkstuk TFT

Blok 3, 2010

Cursuscode: 200401010

Docent: André van der Velden

1. Inleiding

“[Film] dat was een stukje hoe de wereld er ook anders uitzag dan binnen je besloten katholieke gemeenschap. Dat had heel veel aantrekkingskracht. [Ik zag films als] iets bevrijdends, als iets buiten het eigen milieu waardoor je je kunt ontwikkelen.”

- Joke Collignon op 18 maart 2010

Film is een medium dat veel invloed kan hebben op de kijk op de wereld van kinderen en adolescenten. Volgens Thissen et. al. (2009) leveren filmische verbeeldingen een belangrijke bijdrage aan de formatie van nationale of sociale identiteiten(111). Voor jongeren in het verzuilde Nederland konden films een venster bieden op de wereld buiten de vertrouwde kring van vrienden en familie. Dat blijkt ook uit een diepte-interview met Joke Collignon, die opgroeide binnen de katholieke zuil in de jaren '40 en '50 van de vorige eeuw in Tuindorp, Maartensdijk (tegenwoordig Utrecht). Joke is één van de vijf respondenten uit het gezin Collignon, het gezin dat in de casestudy, die later in dit onderzoek besproken zal worden, centraal staat. In deze casestudy wordt gekeken naar de ervaringen met filmcultuur die katholieke jongeren hadden in de periode van 1930 tot 1970.

In de afgelopen decennia zijn er meerdere wetenschappelijke artikelen gepubliceerd over het fenomeen verzuiling en de daaropvolgende ontzuiling. Ook zijn er een aantal publicaties met betrekking tot de Nederlandse filmcultuur in die periode. Volgens Dibbets (2006) was het bioscoopbedrijf één van de weinige onverzuilde amusementssectoren (47). Toch had de overheid een dikke vinger in de pap en speelden confessionele filmkeuringen op lokaal niveau een rol. Er is echter weinig gepubliceerd over hoe leden van de zuilen zelf de filmcultuur beleefden en dit is dan ook een interessante aanvulling op de al bestaande literatuur. In dit onderzoek is ervoor gekozen om de aandacht volledig op de katholieke zuil te richten.

Het doel van dit onderzoek is om er achter te komen welke rol filmcultuur speelde voor katholieke jongeren in Utrecht tijdens de verzuiling en in de periode van ontzuiling. Om tot een goed antwoord op deze vraag te komen dienen eerst een aantal deelvragen beantwoord te worden. Ten eerste is het van belang te kijken hoe deze rol dan precies gestalte kreeg en wat de redenen hiervoor waren. Speelde film überhaupt een rol in de katholieke gemeenschap? Werd film als iets negatiefs gezien door bepaalde autoriteiten, zoals ouders en geestelijken? Hoe keken jongeren hier tegenaan? Om de rol van filmcultuur goed te kunnen begrijpen is deze in een breder kader gezet. Ook alternatieven voor de bioscoop worden besproken, zodat er een beeld kan worden geschetst van het perspectief op de wereld van de respondenten. Daarna kan bestudeerd worden welke plaats film hierin had.

Ten tweede is er sprake van een onderzoeksperiode die een aantal decennia beslaat. Het kan zijn dat de rol van filmcultuur veranderde naarmate er meer sprake was van ontzuiling. Met andere woorden: beleefden katholieke jongeren behorend tot opeenvolgende leeftijdscohorten uit de jaren tussen circa 1930 en 1970 de filmcultuur op verschillende manieren?

Ten slotte is het wellicht het geval dat de verschillende geslachten verschillende ervaringen hebben met filmcultuur. Normen, waarden en verwachtingen zijn vaak anders voor jongens dan voor meisjes, zeker in het verleden. Oftewel: verschilde de rol van filmcultuur voor katholieke jongeren per geslacht?

Om een antwoord te vinden op bovengenoemde vragen zal eerst de relevante literatuur over het onderwerp behandeld worden. Vervolgens wordt er gebruik gemaakt van een casestudy, waarbij vijf respondenten uit hetzelfde katholieke gezin ondervraagd worden door middel van diepte-interviews. De groep respondenten bestaat uit drie vrouwen en twee mannen van wie de geboortejaren uiteen lopen van 1932 tot 1951.

Op deze manier kunnen zowel de verschillende leeftijdscohorten als geslachten met elkaar vergeleken worden om antwoorden te vinden op de deelvragen en uiteindelijk op de hoofdvraag.

Doordat de casestudy gericht is op één gezin zal dit onderzoek zich toespitsen op een kleine groep leden van de katholieke zuil in Tuindorp in de periode van circa 1930 tot 1970. Dit is de periode waarin de vijf respondenten hun jeugd beleefden.

In de volgende paragraaf, het theoretisch kader, zal de relevante bestaande theorie thematisch behandeld worden. Vervolgens zal onder het kopje methode meer verteld worden over de onderzoeksopzet. Hierna zal de casestudy uitgebreid besproken worden en zullen interessante resultaten die naar voren komen in de diepte-interviews behandeld worden. Vervolgens zullen deze resultaten in de conclusie worden samengevat, om uiteindelijk een antwoord te kunnen vormen op de deelvragen en ten slotte de hoofdvraag.

2. Theoretisch kader

2.1 Definitie van het begrip verzuiling

Het begrip 'verzuiling' is lastiger te definiëren dan op het eerste gezicht het geval lijkt. Volgens Righart (1986) is er tussen theoretici weinig eenstemmigheid over de beschrijving van het begrip (11). Het Van Dale woordenboek omschrijft de term als "het verschijnsel dat een maatschappij uiteenvalt in scherp gescheiden kerkelijk-politieke belangengroepen, welke scheiding zich in alle facetten van het maatschappelijk leven (sociaal, politiek, godsdienstig, wetenschappelijk) doet gelden." Deze beknopte beschrijving is duidelijk en accuraat, maar niet geheel volledig.

Als aanvulling hierop noemt Righart het belang om nadruk te leggen op de tendentiële autarkie die verzuiling teweeg brengt. Hij legt deze term uit als "het streven naar totale beheersing van het individuele leven [hetgeen zich uitte in een] agressieve in-groupmentaliteit, [...] een sociaal exclusivisme, dat 'andersdenkenden' angstvallig buitensloot." (16)

Hier kan de definitie van Thurlings (1971) aan toegevoegd worden, die de nadruk legt op groepsverbanden. Verzuiling heeft betrekking op het scheppen van autonome sociale verbanden die door hun exclusivisme de leden van een zuil isoleren van anderen. De verschillende groepen moeten elkaars bestaansrecht echter wel erkennen (7-12).

Op basis van de bestaande literatuur kan nu een definitie van het begrip 'verzuiling' worden gevormd: verzuiling is een verschijnsel waarbij een maatschappij uiteenvalt in kerkelijk-politieke belangengroepen die proberen elk aspect van het leven van hun groepsleden te beheersen. Deze groepen erkennen elkaars bestaansrecht maar sluiten elkaar wel angstvallig buiten: het belangrijkste instrument hiervoor is exclusivisme.

2.2 Verzuiling en ontzuiling in Nederland

De periode in de Nederlandse geschiedenis die wij beschrijven als verzuild is lastig vast te stellen. Lijphart (1986) stelt dat de jaren 1917 tot 1967 worden gezien als het tijdperk van verzuildheid en pacificatie. Het jaar 1917 markeert het begin van de pacificatie met belangrijke grondwetswijzigingen op het gebied van onderwijs en kiesrecht. Het jaar 1967 wordt gezien als het verkiezingsjaar dat een keerpunt in de politieke verhoudingen inluidde. Het begin en het einde van de verzuiling zijn echter niet zo eenvoudig aan te duiden. De vorming van sommige (voornamelijk confessionele) zuilen begon al eeuwen voor 1917 en ook de ontzuiling ontstond niet abrupt in 1967: dit was een geleidelijk proces dat jaren in beslag nam. Zelfs tegenwoordig zijn de gevolgen van de verzuiling nog merkbaar. Wel stelt Lijphart dat de verzuiling tussen 1917 en 1967 het meest intensief was (27).

Ook de benoeming van de verschillende zuilen is volgens Lijphart niet zo gemakkelijk, aangezien er veel verschillende kleinere groeperingen bestaan. Vanuit politiek-sociaal oogpunt kunnen echter drie grote bevolkingsgroepen worden onderscheiden: de katholieke, de protestants-christelijke en de 'algemene' zuil, die bestond uit de onkerkelijken en vrijzinnigen en de leden van zeer kleine 'andersdenkende' kerkgenootschappen. De algemene zuil wordt vaak onderverdeeld langs politieke lijnen in een liberale en een socialistische zuil. De leden van de verschillende zuilen leefden in een isolement dat vooral maatschappelijk en niet zozeer geografisch was. Binnen de verschillende zuilen bevonden zich ook weer scheidingen tussen klassen: de hogere middenklasse, de lagere middenklasse en de arbeidersklasse (28-30).

2.3 De katholieke zuil in Nederland en Utrecht

Volgens Pennings (1991) is de specifieke katholieke zuil te onderscheiden vanaf 1853. In dat jaar kwam er in Nederland een aparte kerkprovincie met een eigen stelsel van bisschoppen. De Rooms-katholieke kerk functioneerde nu als een overkoepelende organisatie voor het gehele Rooms-katholieke volksdeel. Hiermee ontstond een organisatiestructuur met een duidelijke hiërarchie en werd het verenigingsleven uitgebouwd. Na 1900 groeide de katholieke zuil gestaag, vooral in de steden, al maakte het platteland later een inhaalslag. De godsdienst en de sociale en medische zorg zijn de twee sectoren die centraal staan binnen de zuil: de geestelijken en politici spelen een coördinerende rol. (131-33)

Knippenberg (1992) laat aan de hand van tabellen zien dat de katholieke zuil in Nederland lange tijd een groot deel van de bevolking besloeg. Van 1809 tot 1971 blijft het aantal katholieken in Nederland ongeveer gelijk: rond de 38 procent van de bevolking. Hierna volgt een flinke daling naar ongeveer 28 procent in 1986 (170). Vanuit de literatuur kan dus gesteld worden dat de katholieke zuil in de onderzoeksperiode bijna 40 procent van de bevolking besloeg. In de provincie Utrecht ligt het percentage iets lager: 31,5 procent in 1947. Dit percentage is redelijk gemiddeld, aangezien provincies als Noord-Brabant en Limburg het landelijk percentage enorm omhooghalen, terwijl er in Groningen, Friesland en Drenthe bijna geen katholieken wonen (174).

2.4 De katholieken in het dagelijks leven

Volgens de Jongh en van Tijn (1979) werd vooral in het eerste kwart van de twintigste eeuw de basis voor de katholieke zuil gelegd (113). Na de Eerste Wereldoorlog was er een opkomst van katholieke jeugd- en ontspanningsclubs, die bijna altijd onder leiding van een priester stonden. Ook ontstonden er verenigingen van katholieke intellectuelen. De katholieke zuil werd lokaal opgedeeld in verschillende parochies, waarin de pastoor via het verenigingsleven een centrale figuur was geworden (116-118). De pastoors hielden veel preken, “waarin telkens werd gewaarschuwd tegen de loerende gevaren van zedeloosheid, neutrale kranten, dansen, korte rokken en het gemengde huwelijk” (118).

Het gezin was erg belangrijk in katholieke kringen. Gewoonlijk gingen alle gezinsleden trouw naar de kerk. De jongens waren misdienaar en gingen naar religieuze verenigingen. Zij waren in de kerk en op scholen vaak gescheiden van de meisjes. De pastoor of kapelaan kwam vaak op huisbezoek. Op deze manier en via de talloze organisaties en verenigingen had de katholieke kerk zijn leden in een stevige greep (118). Hier kwam verandering in de jaren '60, zoals hierboven aan de hand van van der Burg en van den Heuvel al beschreven is.

In Nederland bestaan in 2010 in totaal 1463 parochies: elf daarvan zijn gesitueerd in Utrecht¹. De familie waar het in de casestudy om draait was lid van de St. Paulusparochie in Tuindorp. Vanaf 2010 maakt deze parochie deel uit van de nieuwe St. Martinus Parochie².

2.5 Filmcultuur in Nederland en Utrecht

Volgens Dibbets (2006) gaan Nederlanders in vergelijking met andere Europeanen opmerkelijk minder vaak naar de film. Al vanaf 1930 tot op het heden hebben zij het laagste bioscoopbezoek per jaar per hoofd van de bevolking in vergelijking met België, Duitsland, Engeland en Frankrijk (46). Ook van der Burg en van den Heuvel (1991) laten met resultaten uit verschillende steekproeven zien dat jongeren voor de Tweede Wereldoorlog niet frequent naar de bioscoop gingen. Jongeren uit de grote stad en werkende jongeren gingen wel vaker naar de bioscoop dan jongeren van het platteland en scholieren (32-4).

¹ Bron: www.katholiekederland.nl – geraadpleegd op 02-04-2010

² Bron: www.paulus-parochie.nl – geraadpleegd op 02-04-2010

Dibbets geeft een reden voor het tegenvallende bioscoopbezoek van Nederlanders in de periode van verzuiling: het ontbreken van verzuilde bioscopen. Het bioscoopbedrijf was een “blinde plek in de geschiedenis van de verzuiling” en “probeerde de zuilen op afstand te houden door een strikte neutraliteit in acht te nemen”. Dit zorgde ervoor dat veel (vooral confessionele) mensen de bioscoop meden (48).

Vanaf de late jaren '50 gingen meer mensen naar de bioscoop en volgens van der Burg en van den Heuvel oefende film ook steeds meer aantrekkingskracht op jongeren uit. Zij beschrijven “de explosie in de jaren zestig”, waarin het kerkbezoek terugliep en de aanhang van de confessionele politieke partijen afbrokkelde. Nederland democratiseerde en de welvaart werd groter en ook de normen en waarden op gebied van seksualiteit, huwelijk en gezin veranderden. Jongeren hoefden zich minder te schikken naar de wensen van hun ouders en konden hun eigen keuzes maken, zo konden zij ook hun eigen uitgaanspatroon bepalen (22-3). De keuzevrijheid en stijgende welvaart zijn mogelijke factoren voor een toegenomen interesse in films en bioscoopbezoek.

Agterberg et. al. geven een beknopte beschrijving van het Utrechtse bioscoopleven in de onderzoeksperiode. Utrecht kende rond 1930 een aantal bioscopen, namelijk de Rembrandt, een luxe bioscoop die zich onderscheidde door *live* variétéacts, de Flora, die adverteerde als ‘het theater met de beste films’ en het City Theater, dat zich toelegde op premièrevertoningen van ‘kwaliteitsfilms’. Verder waren er nog het Scala Theater met UFA-producties met geliefde Duitse sterren, de Vreeburg Bioscoop met elke week een nieuw programma en het Palace Theater, waar een doorlopend programma te zien was. Tijdens de tweede Wereldoorlog nam het bioscoopbezoek af, maar er ontstond ook een nieuwe bioscoop: de Spoorbio. Vanaf 1942 konden toeschouwers in een treinwagon films bekijken, een uniek fenomeen in Nederland. Na de oorlog nam de filmhonger toe en in 1950 stond er weer een nieuwe bioscoop op: Camera, een zaal voor de artistiek waardevolle film. Deze bioscoop kwam in de plaats voor de Flora en in 1956 kwam er een kleinere zaal naast: Studio. Alle bovengenoemde bioscopen waren onverzuild en toegankelijk voor iedereen (91-136).

2.6 Katholieken en film

De neutrale positie van de bioscopen was een reden van zorg voor de confessionele zuilen, die graag alle besteding van vrije tijd binnen de eigen zuil zagen plaatsvinden. Uit Agterberg et. al. blijkt dat film door katholieken vaak als gevaar voor de kinderziel en de goede zeden werd beschouwd. De jonge bezoeker zou elke realiteitszin worden ontnomen en bovendien zou de bioscoop te duur zijn (127).

Dibbets stelt dat katholieke autoriteiten het bioscoopwezen toch probeerden te beïnvloeden door middel van een filmkeuring die sinds de Bioscoopwet van 1926 mogelijk was (47). Volgens Thissen et. al. censureerden vertegenwoordigers van de zuilen eerst op gemeentelijk en vanaf 1928 ook op landelijk niveau. De katholieken hadden een eigen nakeuring als poging om mensen weg te houden van de bioscopen (122). Uit van der Burg en van den Heuvel blijkt dat katholieken de filmkeuring zagen “als een middel om de eigen identiteit te bevestigen en waar mogelijk maatschappelijk te verstevigen” (52). Bovendien wees menig pastoor of priester op de gevaren van bioscoopbezoek en filmverdwazing, aldus Thissen et. al. (113).

Ook in Utrecht waren katholieken actief om het bioscoopbezoek te beperken, zoals duidelijk wordt uit Achterberg et. al. Om de slechte moraal van film te benadrukken werden er bijeenkomsten georganiseerd waarop opvoeders, onderwijzers en begeleiders werden voorgelicht over het ‘bioscoopgevaar’. Als alternatief voor de bioscoopfilm werden voorstellingen georganiseerd in parochiehuizen en verenigingsgebouwen (127-28).

Uit de secundaire literatuur valt op te maken dat leden van de katholieke zuil met een autoritaire rol weinig ophadden met film en bioscoop. Het was duur, bracht morele gevaren met zich mee en bovendien paste het niet in de verenigings sfeer die zo

duidelijk aanwezig was onder de katholieken. Deze aannames zeggen echter nog niets over de vraag hoe jongeren in de onderzoeksperiode de filmcultuur hebben ervaren; hiervoor moet gebruik gemaakt worden van primaire bronnen.

3. Methode

3.1 Afbakening onderzoeksmateriaal

De literatuur die in de vorige paragraaf beschreven is geeft ons veel informatie over de belangrijke thema's in dit onderzoek: de katholieke zuil en film. Op basis hiervan kunnen aannames worden gedaan over de ervaringen van katholieken met filmcultuur. Dit zijn echter speculaties en de literatuur roept ook weer nieuwe vragen op. Deze vragen dienen beantwoord te worden vanuit primair onderzoeksmateriaal. Dit materiaal is verkregen aan de hand van diepte-interviews die gehouden zijn onder vijf leden van de katholieke familie Collignon die in Utrecht woonden in de periode van 1930 tot 1970. Deze gezinsleden zijn broers en zussen van elkaar en zijn door dezelfde ouders opgevoed. De geboortejaren van de respondenten schelen steeds een paar jaar; de oudste en de jongste ondervraagden schelen zelfs negentien jaar. Ook zijn er zowel mannen als vrouwen ondervraagd. Door deze selectie van respondenten kunnen de interviews goed met elkaar vergeleken worden en kunnen zij in combinatie met de literatuur het begin van een antwoord (aangezien er maar enkele mensen worden ondervraagd) geven op zowel de deelvragen als de hoofdvraag.

De kwestie van de representativiteit van de onderzoeksgegevens uit dit ene gezin moet wel aangekaart worden: de diepte-interviews met vijf leden uit een katholiek gezin schetsen alleen een beeld van het katholieke leven in een Utrechtse parochie en zijn niet toe te passen op de hele katholieke wereld in de onderzoeksperiode.

3.2 Onderzoeksmethode

De onderzoeksmethode van dit onderzoek kan vergeleken worden met die van Kuhn (2002). Ook al gaat het bij Kuhn om bioscoopbezoekers in Engeland en speelt het thema verzuiling niet in haar onderzoek, ook zij heeft ouderen door middel van diepte-interviews ondervraagd over hun ervaringen met filmcultuur. Kuhn noemt het onderzoek naar het publiek van een medium etnografisch onderzoek. Etnografisch onderzoek kan vele vormen aannemen, maar de term 'beschrijven' zal altijd een belangrijke rol innemen. Kuhn noemt haar eigen specifieke onderzoek een 'historical ethnography' oftewel een 'etno-history', omdat het een etnografische benadering is van de studie naar historische mediaconsumptie. In dit licht kan dit huidige onderzoek ook een 'etno-history' genoemd worden. Kuhn noemt als belangrijkste aspect van een 'etno-history' het gebruik van mondelinge bijdragen, oftewel 'oral history' (5-7).

Om het onderzoeksmateriaal door middel van 'oral history' te verwerven, is het houden van diepte-interviews een goede methode. Hagen (1998) geeft veel bruikbare tips over het afnemen van dergelijke interviews. Aan de hand van Hagen is er gekozen voor individuele interviews die (op één uitzondering na) zijn afgenomen in de vertrouwde omgeving van de woning van de ondervraagde (16). De interviews zijn opgenomen met een memorecorder zodat er geen tijd is gaan zitten in het noteren van de antwoorden. Er is een globale vragenlijst opgesteld met vragen die in ieder geval belangrijk zijn voor de beantwoording van de deelvragen en hoofdvraag. Wanneer er echter andere interessante informatie naar boven zou komen, dan kon hierover doorgevraagd worden. Er is vooraf geen tijdsduur voor de interviews vastgesteld, maar uit de praktijk blijkt dat de meeste interviews tussen de 30 en 45 minuten duurden.

3.3 Respondenten

De vijf respondenten die geïnterviewd zijn voor dit onderzoek zijn allemaal kinderen van Gijs Collignon (23 januari 1907 – 27 april 1991) en Nel van der Heijden (15 maart 1908 – 20 augustus 1999). Nel en Gijs hebben in totaal acht kinderen die hieronder van oud naar jong worden opgenoemd:

Ank (3 augustus 1932)
Ad (24 oktober 1933)
Miek (28 april 1935 – 1 oktober 1999)
Henk (28 juli 1938)
Joke (20 juni 1942)
Ben (24 juni 1946)
Jos (24 maart 1950)
Ineke (19 juli 1951)

Het was niet mogelijk alle acht de gezinsleden te ondervragen, aangezien Ad aan Alzheimer lijdt en Miek al overleden is. De overige broers en zussen zijn via de e-mail benaderd voor een interview en iedereen behalve Ben heeft aangegeven mee te willen werken. Vervolgens zijn er telefonisch afspraken gemaakt voor de interviews, die bij de respondenten thuis plaatsvonden, met uitzondering van het interview van Ineke, dat bij Joke thuis plaatsvond.

De vijf respondenten zijn allen opgegroeid in hetzelfde huis in de Dr. H. Th. 's Jacoblaan in Tuindorp, Maartensdijk, wat tegenwoordig bij Utrecht hoort. Alleen Ank en Henk zijn elders geboren (respectievelijk in Den Haag en Amsterdam), maar zij verhuisden in hun vroege jeugd al naar Tuindorp, nog voordat zij veel met film in aanraking waren gekomen. Ook zijn alle respondenten katholiek opgevoed en hadden zij veel te maken met de parochie van Tuindorp, de Paulusparochie. De geografische en sociale basis van de respondenten is dus min of meer hetzelfde, waardoor opvallende verschillen in ervaring van filmcultuur die naar voren zijn gekomen in de interviews daar niet aan kunnen worden afgeschreven.

3.4 Uitwerking onderzoeksmateriaal

De interviews zijn opgenomen met een memorecorder: de geluidsbestanden zijn te vinden op de cd die is bijgevoegd. Vervolgens zijn de interviews op chronologische wijze uitgewerkt. Niet alles wat gezegd is werd letterlijk opgeschreven, maar alle belangrijke dingen die gezegd zijn tijdens de interviews zijn terug te lezen in de bijlagen.

Om de gegevens vervolgens te kunnen analyseren moeten de interviews op systematische wijze worden uitgewerkt. Dit is gedaan aan de hand van Baarda et. al. (2005), die aanraden kwalitatieve onderzoeksgegevens te 'labelen'. Hierbij gaat de onderzoeker per tekstfragment op zoek naar de belangrijke termen die kenmerkend zijn voor dat fragment, oftewel de labels. Vervolgens worden de labels geordend op een manier die relevant is voor het beantwoorden van de deelvragen en de hoofdvraag en wordt er geprobeerd een bepaalde structuur te vinden. Bepaalde labels zullen naar voren komen als kernlabels die uiteindelijk het belangrijkste zijn voor de analyse van het materiaal. De gelabelde interviews zijn tevens in de bijlagen te vinden (318-337).

De thema's die als belangrijk zijn ondervonden voor het beantwoorden van de deelvragen en de hoofdvraag zullen in onderstaande casestudy toegelicht worden. Vervolgens kunnen de resultaten van de verschillende interviews met elkaar vergeleken worden en kan er een voorlopige conclusie worden getrokken.

4. Casestudy

4.1 Thematisering

Tijdens het labelen van de interviews zijn alle verschillende fragmenten van labels voorzien die iets zeggen over het thema van dat bepaalde fragment. Uiteindelijk zijn er 84 verschillende labels uit de interviews naar voren gekomen. Sommigen zijn minder belangrijk dan anderen en niet ieder interview bevat alle 84 labels. Al deze labels worden in de bijlagen genoemd. Onder ieder label staan de namen van de respondenten die iets gezegd hebben over het desbetreffende thema met daarachter wat ze precies gezegd hebben.

Om wat meer overzicht te creëren zijn de labels onderverdeeld in elf categorieën, namelijk 'basisinformatie', 'ervaringen films', 'bioscoopbezoek', 'ouderlijk/kerkelijk gezag en films', 'vrije tijd', 'vriendschappen', 'seksualiteit', 'familie', 'opvoeding', 'geloof' en 'verzuiling en ontzuiling'. Bovendien is er een restcategorie met labels die niet duidelijk in één van bovenstaande categorieën passen.

Het aantal labels verschilt per categorie. Zoals hierboven al vermeld is, zijn sommige labels belangrijker dan anderen, maar het belang van de verschillende labels hangt ook af van de deelvraag die beantwoord moet worden. Labels met betrekking tot leeftijdsverschillen zijn bijvoorbeeld totaal niet relevant bij de vergelijking tussen jongens en meisjes, maar wel bij de vergelijking tussen de verschillende leeftijdscohorten. Wel zijn er labels die over het geheel de belangrijkste rol zullen spelen; de zogenaamde kernlabels: 'mening over films', 'frequentie bioscoopbezoek', 'vrijtijdsbestedingen', 'verenigingsleven binnen parochie', 'taboe op seksualiteit', 'relatie met ouders', 'relatie met broers/zusjes', 'afzetting tegen ouders', 'ervaring opvoeding' en 'mening over geloof'. Deze labels bevatten de belangrijkste thema's die terug zullen komen in de volgende alinea's bij het beantwoorden van de deelvragen.

4.2 Hoe krijgt de rol van filmcultuur gestalte in het gezin Collignon in de jaren 1930-1970?

Om iets te kunnen zeggen over de rol van filmcultuur in het gezin Collignon, is het belangrijk om het gezin eerst in een context te plaatsen. Daarom wordt er eerst iets gezegd over de achtergrond van de respondenten, hun opvoeding en de rol van geloof in hun leven. Vervolgens kan er bekeken worden hoe de rol van filmcultuur in deze context gestalte kreeg.

De vijf respondenten in het onderzoek zijn Ank (1932), Henk (1938), Joke (1942), Jos (1950) en Ineke (1951). Hun ouders zijn Nel van der Heijden, winkeljuffrouw en Gijs Collignon, eerst timmerman en later voorzitter van de landelijke katholieke Bouwvakarbeiderbond. Nel en Gijs kregen van 1932 tot 1951 acht kinderen, die allemaal in hetzelfde huis in Tuindorp zijn opgegroeid. Qua financiën had het gezin het redelijk goed; Gijs had een goed salaris.

De meisjes in het gezin gingen naar de basisschool en de Mulo maar mochten niet verder studeren. De jongens gingen naar de HTS en Jos (1950) heeft rechten gestudeerd.

Alle respondenten hebben de opvoeding als redelijk streng maar warm ervaren. Het was een groot gezin en velen herinneren zich de zondagen dat ze met soms wel zestien man aan de ontbijttafel zaten. Er is wel een duidelijke tweedeling te zien tussen de beschrijvingen van de opvoeding. Ank (1932), Henk (1938) en Joke (1942) hebben het over een strenge en gewetensvolle opvoeding, al hebben ze die meestal niet als vervelend maar juist als beschermend ervaren. Jos (1950) en Ineke (1951) hebben het juist over een vrije opvoeding waarin ze konden doen en laten wat ze willen. Dit verschil schrijven zij zelf toe aan het feit dat hun ouders na al die jaren van opvoeden tijd voor zichzelf nodig hadden. Ook hebben we het hier over de jaren '60, waarin er veel maatschappelijke

veranderingen plaatsvonden. Kinderen werden aangespoord om voor zichzelf na te denken en durfden sneller tegen het gezag van hun ouders in te gaan.

De kinderen hebben hun ouders ook op een verschillende manieren gekend. De oudere kinderen Ank (1932), Henk (1938) en Joke (1942) zagen hun vader niet vaak omdat hij altijd aan het werk was. Hun moeder heeft hen grotendeels opgevoed. Tijdens de jeugd van Jos (1950) en Ineke (1951) was Gijs al met pensioen en juist vaak thuis, terwijl Nel werkte in een drogisterij en minder vaak thuis was.

Alle respondenten geven aan wel eens bang te zijn geweest voor hun vader; hij sloeg ook wel eens. Hij was streng in de katholieke leer en had duidelijke ideeën over de opvoeding. Meisjes mochten bijvoorbeeld niet doorleren en moesten vooral “dienstbaar” zijn. De respondenten zagen hun moeder als zachtaardiger en een baken. Toch was Gijs voor Jos (1950) en Ineke (1951) wel degene naar wie ze toe konden voor een gesprek over dingen die hen bezighielden. Zij hadden een meer oppervlakkig contact met hun moeder.

De respondenten groeiden op in een katholieke gemeenschap in Tuindorp en waren daar lid van de Paulusparochie. Ze hadden veel vrienden binnen de parochie en uit de buurt, die over het algemeen allemaal katholiek waren. Henk (1938) is de enige respondent die stelde veel vrienden te hebben gehad buiten de katholieke kring: jongens met wie hij in een band zat. De anderen vertelden allemaal dat ze weinig met niet-katholieken in aanraking kwamen omdat alles in katholiek verband gebeurde. Ook wisten ze dat hun ouders niet wilden dat ze omgingen met niet-katholieken. Later werd dit wel lossier, maar het bleef belangrijk dat de kinderen zouden trouwen met iemand die ook katholiek was. Henk (1938) en Jos (1950) zijn wel omgegaan met niet-katholieke meisjes. Dat vonden hun ouders niet leuk maar het werd niet zo expliciet verboden als bij de meisjes.

Het geloof maakte een belangrijk deel uit van het gezinsleven. Ank (1932) ging iedere morgen voor school naar de mis, de jongere kinderen gingen trouw iedere zondag naar de kerk. Alle respondenten gaven aan dat zij het geloof als iets normaal beschouwden en dat ze niet beter wisten. Het geloof had positieve kanten; er kwamen veel vriendschappen uit voort maar ook negatieve kanten; verplicht naar de kerk gaan en strenge regels. Alle respondenten gingen mee in de gang van zaken, al gaven Joke (1942) en Ineke (1951) wel aan dwars te zijn geweest.

De vrije tijd van de respondenten werd deels doorgebracht binnen de parochie; elke zaterdagavond was er een “soos” en er werden ook andere activiteiten georganiseerd. De deelname aan activiteiten binnen de parochie verschilde per respondent: Ank (1932) vond het prachtig en ook Jos (1950) en Joke (1942) vonden de soos een leuke uitgaansgelegenheid. Henk (1938) en Ineke (1951) hadden minder met de parochie en deden meer dingen daarbuiten. De meeste respondenten deden daarnaast aan sport: de jongens aan voetbal en Ineke aan volleybal. Joke hield ervan zelf dingen te maken, zoals tassen en kleding. Verder hielden Jos en Henk veel van muziek maken en Ank deed vooral huishoudelijke klusjes of ging een stuk fietsen met vrienden.

Na een avondje uit moesten de meisjes vaak rond elf uur thuis zijn. Ank (1932) luisterde hiernaar, maar Ineke (1951) en Joke (1942) gingen wel eens stiekem de stad in. Voor de jongens waren de ouders minder streng, Henk (1938) werd nog wel eens geslagen als hij te laat thuis kwam maar mocht later ook meer zijn eigen gang gaan en Jos (1950) kon zonder problemen om drie uur thuiskomen. De avondjes uit bestonden uit dansen of naar het café gaan en uiteraard een bezoek aan de bioscoop.

De mate van bioscoopbezoek verschilt tussen de respondenten. Ank (1932) en Henk (1938) gingen bijna nooit naar de bioscoop. Ank wilde zo veel mogelijk sparen voor haar uitzet en Henk gaf aan gewoon weinig interesse in films te hebben. In beide gevallen werd er in de omgeving weinig over films gepraat en waren vrienden en familie er ook weinig mee bezig. Joke (1942), Ineke (1951) en Jos (1950) gingen veel vaker naar de bioscoop. Zowel Joke als Jos gingen iedere maand, Ineke eens per twee a drie

maanden. Maar ook zij gaven redenen aan waarom ze vaak niet voor de bioscoop kozen als vrijetijdsbesteding: ze vonden het duur of ze vonden muziek belangrijker. Bovendien leefden film en bioscoop niet zo in de omgeving en was het geen onderwerp van gesprek thuis.

Toch waren de respondenten wanneer naar hun mening over films werd gevraagd vrijwel allemaal positief: ze zagen films als iets spannends en spectaculairs. Bovendien maakte het indruk omdat films een andere wereld lieten zien dan het vertrouwde wereldje waarin ze opgroeiden. Alleen Henk (1938) is negatief over films, hij vond en vindt het “een poppenkast” gaf aan er weinig interesse in te hebben.

De respondenten gaven aan als kind wel eens naar de film te zijn geweest, maar pas vanaf hun 14^e, 15^e of 16^e jaar wat regelmatig te gaan. Ank (1932) ging pas naar de bioscoop vanaf haar 17^e of 18^e. De bioscopen die door het gezin het meest bezocht werden zijn Rembrandt en City. De gezinsleden gingen meestal ‘s avonds in de weekenden naar de film, al noemen Joke (1942) en Ineke (1951) ook de woensdag- en zondagmiddagen. Ank en Joke gingen altijd meteen na de film naar huis en gingen niet meer wat drinken. Ineke en Jos (1950) gingen na de film nog wel de stad in toen ze wat ouder waren.

Ank (1932) herinnerde zich films van Charlie Chaplin, George Formby en Bert Haanstra (bijvoorbeeld GLAS). Henk (1938) zei bijna geen films gezien te hebben maar herinnerde zich wel Doris Day. Zij werd ook genoemd door Jos (1950), Joke (1942) en Ineke (1951). Jos en Ineke noemden ook allebei Danny Kaye. Verder lijkt het soort films dat bekeken werd afhankelijk van smaak: zo hield Joke van Italiaanse films, Ineke van horror en Jos van romantische Franse films.

Er waren naast de bioscoop ook andere gelegenheden om films te kijken. Ank (1932) noemde de mogelijkheid om in de huiskamer films te kijken met filmapparatuur die haar vader meenam van de vakbond. Verder noemden alle respondenten het Paulushuis als plek om films te kijken en hadden Henk (1938) en Joke (1942) het over films die ze zagen op school. Joke noemde als enige de katholieke filmliga, waar je voor 50 cent per maand lid van kon worden. Daar werden films gedraaid die iets met het katholieke geloof te maken hadden.

Er waren dus mogelijkheden om in katholiek verband naar de film te gaan, ondanks het onverzuilde karakter van de bioscoop. Naast de katholieke filmliga was er ook een katholieke keuring. Ank (1932) vertelde dat iedereen zich in haar tijd hield aan de keuring: als een film afgeraden werd ging je er niet heen. In de tijd van Jos (1950) werd de keuring echter niet meer serieus genomen.

Naast de kerk hadden ook de ouders Collignon een duidelijk standpunt over films. Als Gijs hoorde dat er seks in een film zat dan mochten zijn kinderen er niet heen. Al zat “seks” echter niet echt in die films, vertelde Jos (1950), die niet naar het advies van zijn ouders luisterde. Er werden misschien toespelingen gemaakt, maar het waren nog steeds brave films. Waarom keurden Gijs en Nel die films dan toch af? Volgens Joke (1942) hielden haar ouders niet van de sfeer in die films. Er werd bijvoorbeeld wild gedanst en er kwam veel muziek in voor. Er hing een sfeer van losbandigheid in die films waar ze niets van moesten hebben.

Hierbij moet niet vergeten worden dat er in deze periode nog een enorm taboe op seksualiteit lag. Seks voor het huwelijk was absoluut niet de bedoeling en werd zelfs een doodzonde genoemd. Vooral bij Ank (1932), Henk (1938) en Joke (1942) werd hier nog streng op gelet. Jos (1950) en Ineke (1951) hielden zich niet meer aan de regels maar hadden het hier thuis niet over omdat ze wisten dat hun ouders het niet goedkeurden. Verder werd er thuis niet over seks gesproken: dat was een zaak voor getrouwde mensen. Het feit dat bepaalde films de nieuwsgierigheid naar seks zouden kunnen aanzwengelen was wellicht een reden voor de ouders om ze af te keuren. Ook was Gijs bang zijn dochters zonder toezicht met een jongen in een donkere bioscoopzaal alleen te

laten. Ank (1932) mocht pas vanaf haar 18e met haar vriendje naar de film en ook Joke (1942) mocht niet met vriendjes alleen zijn.

Bovendien paste film niet in de belevingswereld van Gijs en Nel. Ze hadden weinig met film en het kwam dus ook weinig ter sprake thuis. Het feit dat kinderen zelf op onderzoek uit wilden gaan en bepaalde films wilden zien werkte misschien beangstigend.

Het verbieden van bepaalde films werkte voor de jongere generatie juist tegenstrijdig: de kinderen wilden zien hoe de wereld er anders uit kon zien, dat was spannend. Ook al vonden hun ouders het niet goed, zij gingen toch wel naar de films die ze wilden zien. Ank (1932) wilde verboden films echter nooit zien: als haar vader zei dat bepaalde films slecht waren, dan zou dat wel zo zijn.

4.3 Hoe krijgt de rol van filmcultuur gestalte bij de verschillende leeftijdscohorten van het gezin Collignon?

Uit de vorige alinea wordt al duidelijk dat er qua opvoeding een tweedeling bestaat tussen de broers en zusjes: Jos (1950) en Ineke (1951) hadden duidelijk meer vrijheid dan Ank (1932), Henk (1938) en Joke (1942). Ook is er te zien dat de kinderen zich door de jaren heen steeds meer durfden af te zetten van hun ouders. Ank was de oudste en heeft zich nooit afgezet, er is bij haar altijd benadrukt om het goede voorbeeld te geven. Henk ging al veel meer zijn eigen gang, misschien nog wel meer dan de jongere Joke. Uit de interviews blijkt dat Henk altijd al veel zijn eigen gang ging; dit kan dus ook aan zijn karakter liggen in plaats van aan het tijdperk. Joke werd nog redelijk streng opgevoed maar mocht al een stuk meer dan Ank. Jos en Ineke zijn duidelijk veel vrijer gelaten. Zij zijn opgegroeid in de jaren '50 en '60, een vrijere periode waarin ouders hun kinderen minder onder controle hadden en er meer ruimte was voor rebellie. Bovendien waren Nel en Gijs het opvoeden na al die jaren wel beu en hadden ze tijd voor zichzelf nodig, hetgeen heeft bijgedragen aan de vrijere opvoeding van de jongere kinderen.

Bij het bestuderen van de filmcultuur komt er ook een duidelijk verschil tussen de leeftijdscohorten naar voren. Ank (1932) en Henk (1938) gaven aan heel weinig naar de bioscoop te gaan, terwijl Joke (1942), Jos (1950) en Ineke (1951) op regelmatige basis naar de bioscoop gingen. De voornaamste reden voor het weinige bioscoopbezoek van Ank en Henk was het feit dat het niet leefde in hun omgeving: niemand had het over films en weinig vrienden en familie gingen naar de bioscoop. Bovendien vond Ank het zonde van haar geld en was Henk gewoon niet geïnteresseerd in films omdat hij vooral bezig was met muziek maken. Dit hoeft dus niet per se verbonden te zijn met het tijdperk maar kan ook gewoon een kwestie van interesse zijn. Joke, Jos en Ineke gingen op wat regelmatigere basis naar de bioscoop. Geld was voor hen een minder groot probleem en ze beschouwden film als een spektakel en als een blik op een wereld buiten hun gemeenschap.

De ouders van de respondenten hebben in de gehele onderzoeksperiode dezelfde houding tegenover film behouden. Ze ging zelf nooit naar de film en wilden niet dat hun kinderen films zagen die niet door katholieken waren goedgekeurd. Bij de oudere kinderen werd deze katholieke nakeuring serieuzer genomen dan bij de jongere generatie. Ank (1932) zou nooit een film bezoeken die de kerk of haar ouders niet goedkeurden en ook Joke (1942) ging vooral naar films van de katholieke filmliga. Maar ook Joke gaf aan om naar films te gaan die haar ouders niet zouden goedkeuren en dit thuis niet te vertellen. Jos (1950) en Ineke (1951) gingen nog meer hun eigen gang en trokken zich niets aan van eventuele regels met betrekking tot bioscoopbezoek. Het afzetten werd ook steeds makkelijker: moest het eerst nog stiekem gebeuren, later hadden Nel en Gijs ook wel door dat het geen nut zou hebben om hun jongste kinderen te verbieden naar bepaalde films te gaan.

4.4 Hoe krijgt de rol van filmcultuur gestalte bij de jongens en de meisjes van het gezin Collignon?

Behalve een verschil tussen de oudere en jongere leeftijdscohorten, is er ook een verschil in opvoeding tussen jongens en meisjes te onderscheiden. Zowel de mannelijke als de vrouwelijke respondenten gaven aan dat jongens meer vrijheid hadden dan meisjes. De meisjes mochten bijvoorbeeld niet doorleren, het idee was dat zij vooral dienstbaar moesten zijn en vroeg zouden trouwen. De meisjes werden meer onder de duim gehouden, niet in het minst omdat hun vader bezorgder om hen was dan om zijn zoon. Ineke (1951) gaf bijvoorbeeld aan geen bikini's of broeken met gulpen te mogen dragen omdat die te sexy zouden zijn. Haar vader was beschermend naar de meisjes en het was voor hem vooral belangrijk dat zij als maagd het huwelijk ingingen. Hij hield zijn dochters uit de buurt van jongens, terwijl zijn zonen meer hun eigen gang konden gaan. Seks voor het huwelijk was ook voor hen niet bespreekbaar maar er werd minder streng op gelet. Toen Henk (1938) een niet-katholiek meisje meer naar huis nam vonden zijn ouders dat niet leuk, maar ze dwongen hem niet om het uit te maken, zoals ze bij de meisjes hoogstwaarschijnlijk wel zouden doen.

Een verschil in filmcultuur tussen jongens en meisjes is niet heel duidelijk uit de onderzoeksresultaten af te leiden. Wel hoefden de jongens minder vroeg thuis te zijn en konden ze na de bioscoop nog wat gaan drinken in de stad. Meisjes leken ook eerder idolen te hebben, zoals Brigitte Bardot of Sophia Loren. De mannelijke respondenten waren beide ook druk bezig met voetbal en muziek maken, waardoor ze misschien wat minder interesse hadden in films en filmsterren. Toch lijken de belangrijkste redenen voor verschillen in filmcultuur tussen jongens en meisjes toch de verschillen in smaak en interesse te zijn.

5. Conclusie

Het doel van dit onderzoek was om er achter te komen welke rol filmcultuur speelde voor katholieke jongeren in Utrecht tijdens de verzuiling en in de periode van ontzuiling. Om hier achter te komen dienden drie deelvragen gesteld te worden: hoe kreeg deze rol precies gestalte? Beleefden katholieke jongeren van verschillende leeftijdscohorten deze rol op verschillende manieren? En verschilde deze rol voor katholieke jongeren per geslacht?

Om een antwoord op bovenstaande vragen te krijgen is er eerst een literatuurstudie gedaan naar de bestaande literatuur over het onderwerp. Deze studie is terug te vinden in het theoretisch kader, waarin wordt beschreven wat verzuiling precies is en wanneer, waar en hoe het plaatsvond. Ook blijkt er uit de beschrijving van katholieken in het dagelijks leven dat de katholieke gemeenschap is opgedeeld in parochies met een groot verenigingsleven. Tevens wordt het belang van het gezin benadrukt. Hierna wordt de Nederlandse filmcultuur in de onderzoeksperiode beschreven, waaruit blijkt dat het bioscoopbezoek in Nederland achterliep op dat van andere landen in Europa. Een mogelijke reden die hiervoor wordt gegeven is het gebrek aan verzuiling binnen de Nederlandse bioscoopbranche. Ook blijkt dat veel katholieken moeite hadden met bioscoop en het als een gevaar zagen voor de goede zeden. Bovendien was er op lokaal niveau een katholieke nakeuring.

Vanuit de literatuurstudie kunnen aannames worden gedaan over de rol van filmcultuur voor de katholieke zuil, maar omdat er weinig is gepubliceerd over de beleving van film vanuit de katholieken zelf, is het van belang deze informatie uit primaire bronnen te halen. Er is in dit onderzoek voor gekozen om 'oral history' te verkrijgen door middel van diepte-interviews met drie zussen en twee broers uit één katholiek gezin die geboren zijn tussen 1932 en 1951. De methode van deze casestudy is historisch en etnografisch, of zoals Kuhn het noemt, een 'etno-history'. De interviews zijn opgenomen, uitgewerkt en daarna geanalyseerd aan de hand van de methode van 'labeling', zoals beschreven door Baarda et. al.

Door analyse van de interviews kan een antwoord worden gegeven op de hierboven beschreven deelvragen. Het gezin Collignon was lid van de Paulusparochie en veel vrijetijdsbestedingen gebeurden binnen verenigingsverband. Ook zaten veel vrienden van de respondenten bij de parochie. Andere vrienden kwamen uit de buurt of van school, maar ze waren bijna allemaal katholiek. Gijs en Nel, de ouders van de respondenten wilden ook liever niet dat hun kinderen omgingen met niet-katholieken. Film kijken gebeurde dan ook vaak in katholiek verband, bijvoorbeeld op school, op de parochie of bij de katholieke filmliga. De respondenten gingen ook wel eens naar de bioscoop; de jongere generatie vaker dan de oudere. Hun ouders hadden weinig met films en hadden bij hun eerste kinderen nog wel invloed op de films die bekeken werden. De kinderen die later kwamen gingen naar de films die ze zelf wilden zien, maar praatten hier thuis niet over omdat ze wisten dat hun ouders bepaalde films afkeurden. Ze hielden niet van films waarin losbandig werd gedanst en waar veel muziek in voorkwam. Ook was er een katholieke nakeuring, deze werd eerst serieuzer genomen dan later. De voornaamste reden voor de kerk en voor ouders om films af te keuren was de angst voor de bedreiging van de goede zeden. Er lag een groot taboe op seksualiteit. Kinderen moesten hiervoor beschermd worden en autoriteiten waren bang dat zij door middel van films gekke ideeën zouden opdoen. De respondenten zelf hadden echter een veel positievere kijk op films. Zij vonden films spannend, spectaculair en ze zagen een wereld die totaal anders was dan die van hen. Kortom: film was een belevenis.

Er is een duidelijk verschil te zien in de rol van filmcultuur voor verschillende leeftijdscohorten. De jongere gezinsleden gingen vaker naar de bioscoop dan de oudere. Dit kan deels aan het verschil in periode van opgroeien te maken hebben. De jongere

kinderen groeiden op in de jaren '50 en '60 en mochten meer eigen keuzes maken. Dit komt overeen met wat van der Burg en van den Heuvel (1991) zeggen over de "explosie van de jaren zestig." Film begon ook meer te leven in de katholieke omgeving, terwijl er in de jaren '30 en '40 nog weinig mensen over spraken. Bovendien was er toen minder te besteden en vonden mensen het zonde van hun geld. Het verschil in beleving van filmcultuur kan echter niet helemaal gewijd worden aan leeftijdsverschillen, het blijft ook een kwestie van smaak. Zo geeft respondent Henk Collignon aan dat film gewoon niet in zijn interessegebied lag en ligt dat dit weinig te maken heeft met de periode waarin hij is opgegroeid.

Er is minder duidelijk een verschil te ontdekken tussen de beleving van filmcultuur voor jongens en meisjes. Er is wel een duidelijk verschil in opvoeding: de meisjes werden meer beschermend opgevoed en meer onder de duim gehouden dan de jongens. Hierdoor konden ze zelf minder keuzes maken en verschilde de rol van filmcultuur voor hen misschien van die van jongens. Meisjes leken ook eerder idolen te hebben, terwijl jongens meer bezig waren met muziek. Maar ook hier moet belang van smaak en interesse niet onderschat worden.

Nu de deelvragen beantwoord zijn kan een duidelijk beeld gevormd worden van de rol van filmcultuur voor katholieke jongeren in Utrecht tijdens de verzuiling en in de periode van ontzuiling. Dit onderzoek is echter beperkt aangezien er maar één gezin is onderzocht. De resultaten zijn niet generaliseerbaar naar alle katholieke gezinnen in de onderzoeksperiode. Ook zijn er slechts vijf mensen ondervraagd, waardoor de resultaten soms moeilijk met elkaar te vergelijken waren. In vervolgonderzoek zouden dus meer leden van Utrechtse katholieke gezinnen ondervraagd moeten worden. Verder zou wellicht ook de filmcultuur van andere zuilen bekeken kunnen worden om een completer beeld te vormen van de filmcultuur binnen verschillende zuilen tussen 1930 en 1970.

6. Literatuur

Agterberg, Bas, et. al. *Sensationele voorstellingen en passend vermaak. Film en bioscoop in Utrecht*. Utrecht: Matrijs, 2009.

Baarda, D.B., et. al. *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Stenfert Kroese, 2005.

Burg, J. van der, en J.H.J van de Heuvel. *Film en overheidsbeleid. Van censuur naar zelfregulering*. Den Haag: SDU uitgeverij, 1991.

Dibbets, Karel. "Het taboe van de Nederlandse filmcultuur. Neutraal in een verzuild land." *Tijdschrift voor Mediageschiedenis* 9-2 (2006): 46-64.

Hagen, Jelle. *Vragen over vroeger. Handleiding voor het maken van historische interviews*. Utrecht: Nederlands Centrum voor Volkscultuur, 1998.

Jongh, E. de en Theo van Tijn. *58 miljoen Nederlanders en hun kerken*. Amsterdam: Het Spectrum, 1979.

Knippenberg, Hans. *De religieuze kaart van Nederland: omvang en geografische spreiding van de godsdienstige gezindten vanaf de Reformatie tot heden*. Assen: Van Gorcum, 1992.

Kuhn, Annette. *Dreaming of Fred and Ginger: cinema and cultural memory*. New York: New York University Press, 2002.

Lijphart, Arend. *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*. Haarlem: Becht, 1986.

Pennings, P.J.M. *Verzuiling en ontzuiling. De lokale verschillen. Opbouw, instandhouding en neergang van plaatselijke zuilen in verschillende delen van Nederland na 1880*. Amsterdam: Kampen/Kok, 1991.

Righart, Hans. *De katholieke zuil in Europa. Het ontstaan van verzuiling onder katholieken in Oostenrijk, Zwitserland, België en Nederland*. Amsterdam: Boom, 1986.

Thissen, Judith, et. al. "Over de eigenheid van de Nederlandse filmcultuur." *Leidschrift. Verhalen in Beeld. Geschiedenis en mythe in film* 24-3 (2009): 111-130.

Thurlings, J.M.G. *De wankele zuil: Nederlandse katholieken tussen assimilatie en pluralisme*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1971

Bijlagen

1. Globale vragenlijst
2. Interview Ank Andriessen-Collignon
3. Interview Henk Collignon
4. Interview Joke Collignon
5. Interview Jos Collignon
6. Interview Ineke Collignon
7. Gelabelde interviews

Globale vragenlijst

- Waar en wanneer ben je geboren?
- Wie zijn je ouders en wat deden ze?
- Wat was de financiële situatie van je gezin?
- Vertel eens wat over je jeugd, wat is je bijgebleven?
- Het hoeveelste kind in het gezin was je?
- Hoe was je relatie met je broers en zussen?
- Merkte je verschillen in de belevingswereld van jou en je oudere en/of jongere broers en zussen?
- Wat was je relatie met het katholieke geloof?
- Hoe heb je je opvoeding ervaren?
- Wat deed je in je vrije tijd?
- Wat is je eerste herinnering over film?
- Ging je wel eens naar de film?
- Waarom wel/niet?
- Hoe vaak?
- Met wie?
- Naar welke bioscoop?
- Op welke dagen en dagdelen?
- Wat deden jullie ervoor en erna?
- Wie bepaalde dat?
- Kan je titels noemen die je zijn bijgebleven?
- Bepaalde acteurs die je zijn bijgebleven?
- Zag je wel eens een film bij andere gelegenheden dan de bioscoop?
- Met wat voor apparatuur keken jullie daarnaar?
- Keken jullie op smalfilm?
- Wat vond je van films kijken?
- Wat vonden je vrienden ervan?
- Wat vonden je ouders ervan?
- Wat waren anderen vormen van vrijetijdsbesteding waaraan je deelnam?
- Hoe beleefde je deze vrijetijdsbestedingen ten opzichte van film?
- Met wie vonden deze vrijetijdsbestedingen plaats?
- Was dit vaak in verband met de parochie?
- Maakte de parochie een groot deel uit van je leven/vrijetijdsbestedingen/vriendenkring?
- Was een katholieke keuring belangrijk bij het bekijken van films?
- Werden bepaalde films door de parochie verboden? Waarom wel/niet?
- Waren er anderen die je verboden bepaalde films te zien?
- Wie en wat voor films?
- Wat was je houding ten opzichte van “verboden” films?
- Hoe zag een avondje uitgaan eruit?
- Met wie deed je dat?
- Wat gingen jullie doen?
- Was dit verbonden met leeftijd?
- Wat mocht wel en wat niet van je ouders?
- Waar waren ze bang voor?
- Lag er een taboe op seksualiteit?
- Wat waren jou gedachten hierover?
- Mocht je meer of minder t.o.v. je oudere of jongere broers/zussen en waarom?
- Mocht je meer of minder dan het andere geslacht in het gezin en waarom?

Interview Ank Andriessen-Collignon

Datum: zaterdag 6 maart 2010

Tijd: 20:20 – 20:45

Plaats: Emmen, in de woning van Ank

Aanwezigen: Lotte Gerritsen en Ank Andriessen-Collignon

Geboren in Den Haag op 3 augustus 1932.

Tot haar 6^e jaar daar gewoond, toen 2 jaar in Amsterdam, daarna naar Utrecht tot haar 24^e. Toen getrouwd en naar Rijswijk verhuisd.

Ouders: Nel van der Heijden, winkeljuffrouw en Gijs Collignon, voorzitter van de katholieke Bouwvakarbeiderbond (landelijk, gesitueerd in Utrecht). Opgeklommen van timmerman tot in de Bond, tot districtsbestuurder Amsterdam, tot secretaris hoofdbestuur tot voorzitter hoofdbestuur.

Financiële situatie: redelijk goed, vader had een goed salaris. Moest ook wel met 8 kinderen.

Eerste ervaring met film: in de oorlog, geen mogelijkheden om naar de film te gaan.

Buurtgenoten in Tuindorp draaiden oorlogsfilms. Herinnert zich onderzeeboten, waarin mensen opgesloten zaten. Ze was een jaar of 10.

Daarnaast had haar vader de mogelijkheid om films en filmapparatuur van de bond mee naar huis te nemen en te draaien in de huiskamer. Charlie Chaplin en George Formby.

Een diascherm met een zoemend 'geval' waar de film inzat en waar je aan moest draaien: weet niet precies hoe het werkte.

Toen ze 12 was voor het eerst naar de bioscoop: met de naaister van haar moeder. Een romantische film, ze vond het prachtig. Daarna toen ze 16,17,18 was ging ze met haar vriendje naar de bioscoop, bijvoorbeeld naar film van Bert Haanstra: GLAS.

Ze ging niet vaak naar de film, ze wilde zoveel mogelijk sparen voor de uitzet: zonde om geld aan andere dingen uit te geven. Andere mensen van haar leeftijd en haar ouders gingen ook niet veel naar de bioscoop.

Een stuk of 8 bioscopen in Utrecht, zij ging naar City, Rembrandt en een doorlopende bioscoop op het Vreeburg (dat was goedkoop, dus deden ze nog wel eens). Ze ging alleen als er iets heel bijzonders te zien was. Geen voorkeur voor een bepaalde bioscoop. Ze denkt dat de dag niet veel uitmaakte, wel eerder in het weekend, in de avond.

Avondje uit: na het warm eten de stad in, naar de film en meteen weer naar huis: dat was het hele uitje. Geen eten mee of eten halen, daar was geen geld voor.

Altijd naar de film met haar vriendje, nooit met vrienden. Als je een vriendje had, dan telden je vrienden niet zo veel meer mee. Als je uitging, altijd met je vriendje.

Als ze hoorden van een goede film praatten ze daar samen over en gingen ze ernaartoe.

Als haar vader hoorde dat er veel seks in zat dan zei hij: "daar moet je niet naar toe met je verloofde" en dat deed ze dan ook niet.

Ze herinnert zich een muzikalfilm, nogal sensueel. Mensen lagen in een kring over de rand te zwalken, dat vond haar vader vreselijk. Weet de titel niet meer. Iets met een musical of opera.

Jongelui in haar omgeving dweepten met filmsterren, maar zij niet. Er zijn haar verder geen acteurs bijgebleven.

Mening over films: geweldig, mooi, prettig om naar toe te gaan. Maar hield zich er niet heel erg mee bezig.

Andere bezigheden: strijken bij een ander gezin, oppassen bij grote gezinnen, kousen stoppen voor haar moeder, lezen, zaterdagavond soos voor de katholieken. Altijd in katholiek verband recreëren!

Vermaak: dansen op de soos, op 2^e kerstdag, 2^e paasdag en 2^e pinksterdag mocht ze een stel jongelui uitnodigen thuis: dansen op muziek van de pick-up. Fietsen in de zomer met een stel of met haar vriendje, zwemmen, 1x per week op gymnastiek. Geen bijbaantje.

Ging liever naar buiten om te fietsen dan naar de film. Nu nog steeds.

Alle vrijetijdsbesteding in katholiek verband (Paulusparochie). In Tuindorp een gelijkmatige bevolking, was makkelijk: je kende iedereen en ging met iedereen om.

Groot verenigingsleven, vond ze prachtig. Op de soos werden ook wel eens films gedraaid, maar heeft weinig indruk gemaakt.

Al haar vrienden maakten deel uit van de parochie. Basisschool in Tuindorp, Mulo in de buurt van de Biltstraat. Op de Mulo ook vrienden die niet bij de parochie hoorden, maar wel katholiek waren. Nooit in aanraking met niet-katholieken.

Ze dacht niet over niet-katholieken, vond ze niet minder aardig, maar haar vader hield in de gaten dat ze alleen met katholieken omging. Hij was als de dood dat je tegen een jongen aan zou lopen die niet katholiek was (“andersdenkend”), dat kon gewoon niet.

Had zelf niets tegen andersdenkenden, maar zou ook het liefst met een Katholiek trouwen, omdat je daar veel mee gemeen had.

Er was een katholieke filmkeuring, daar hield je je aan. Je ging niet naar een film die afgeraden werd. Reden van afraden weet ze niet, ze denkt dat als er veel seks of geweld in zat. Er lag een groot taboe op seks: seks voor het huwelijk was heel erg.

Ze las een katholieke krant, daar stond in welke films goed waren en welke niet. Verder had haar vader er het meeste zeggenschap in.

Ze wilde ‘verboden’ films niet stiekem wel zien, wat haar vader zei dat zou wel zo zijn.

18 was een magische leeftijd: de soos moest je 18 voor zijn, naar de bioscoop met haar vriendje mocht toen ook. Vader was wel bang om haar en haar vriendje te lang alleen te laten. Maar hij vertrouwde hem wel, hun vaders waren colleges en de gezinnen leefden volgens dezelfde ideeën: ze wilden allebei als maagd het huwelijk in.

Vader had een hele grote invloed op haar beslissingen. Ze maakte het uit met haar eerste vriendje op wie ze nog verliefd was, omdat haar vader dat zei, kreeg later een verstandshuwelijk met een ander.

Ze was bang voor haar vader. Haar moeder was lief, maar haar vader was de baas. “Dat was vroeger zo.”

Haar jongere broers en zusjes gingen wel vaker naar de film, maar ze heeft ze niet zo gevolgd omdat ze snel getrouwd was en kinderen had. Met haar broer Ad scheelde ze 1 jaar, heeft dezelfde opvoeding gehad. Jongens mochten wel iets meer, mochten ook naar de middelbare school (HTS) terwijl zij alleen naar de Mulo mocht.

Verder niks te zeggen over film, ze heeft er weinig mee te maken was. Het ging om sparen, sparen, sparen. Alleen als de film heel bijzonder was. In haar kringen keken ze verder niet negatief naar film, alleen als er ‘slechte’ beelden inzaten. Protestanten waren volgens haar veel strenger, mochten niet dansen, naar de film of iets doen op zondag: zij wel.

Later bijgevoegd via email:

- Welke bladen en kranten lezen ze:

De Volkskrant, dat was toentertijd katholiek en *HET DAGBLAD* van het R.K. Werkliedenverbond, opgericht door o.a. mijn vader en mijn schoonvader. (Mijn Schoonvader had abonnementnr.1.)

(De R.K. Bouwvakarbeidersbond was daar een van de bonden van). *De Maasbode*, ook een dagblad, naderhand nog het *Utrechts Katholiek Nieuwsblad* en de wekelijkse tijdschriften *De Tijd* en de *Linie*. Ja, ik weet dat de werkgever van mijn vader, dus de bouwvakarbeidersbond, een abonnement op een dagblad en een abonnement op een opinieblad betaalde. Wij lezen alleen maar katholieke bladen.

- Ervaring opvoeding:

Ik heb mijn opvoeding ervaren als een goede gewetensvolle opvoeding. Je moet alles in die tijd plaatsen. Ouders kregen veel kinderen en er was niet veel gelegenheid en tijd om over het onderwerp:opvoeden, na te denken. Een jongen had de taak om zich verder te ontwikkelen (na de ambachtschool) naast de zware lichamelijke arbeid die hij dagelijks verrichtte,Dus ging mijn vader s,avonds naar vergaderingen en zaterdags naar opleidingen om zich te bekwamen als vakbondbestuurder. Het gevolg: hij had weinig tijd om zich met onze opvoeding te bemoeien.

Een meisje trouwde had met een jaar een kind,na twee jaar het tweede kind (er waren nog geen voorbehoedmiddelen en bovendien waren die verboden door de katholieke kerk) en omdat ze (alleen) huisvrouw was met minder hulpmiddelen als in onze tijd(een stofzuiger was al heel wat),was het heel normaal dat zij de kinderen opvoedde. Mijn moeder had alleen maar lagere school,dus dacht ze daar niet echt over na en ze vervulde haar taak zo goed mogelijk.

Eerst moest je de avond van te voren de witte was (luiers o.a.)op een losse gaspitt die op de

- Deelname katholiek geloof:

Toen ik zes jaar was,dus de oudste van vier kinderen en in de eerste klas zat ging ik iedere morgen naar de heilige mis (zo heette dat). Op ons rapport stond ook een hokje met de vraag hoevaak je s,morgens naar de kerk geweest was. Ook toen ik in Utrecht woonde ging ik s,morgens vaak naar de kerk. Toen ik zo,n jaar of 17 was deed ik dat graag om mijn vriendje daarna te ontmoeten! Wij leefden in zo,n beperkte kring van alleen maar katholieke medemensen en ik wist niet beter en vond dat normaal. De lagere school,de MULO,de padvinderij,de jeugdsoos,de dansles,alles was in een katholieke omgeving. Gevolg was je had ook katholieke vrienden en vriendinnen.En je trouwde dus met een katholieke jongen.

- Mening katholiek geloof nu:

Nu is er zoveel veranderd in de tijd, bovendien ben ik zelf uitgegroeid en gerijpt en heb ik veel kennis vergaard,zodat ik het anders ben gaan zien. Maar het geloof blijft op de achtergrond en kan ik niet helemaal opgeven. Ik vind het fijn om geregeld naar de kerk te gaan en daar vind ik dan iets van het verleden,van mijn roots,misschien wat nostalgie,zou je kunnen zeggen. Maar verder heb ik mijn eigen geweten ontwikkeld en trek ik mij niet veel aan van de wetten van de kerk.

- Afzetting tegen ouders:

Neen,ik heb mij nooit tegen mijn ouders afgezet. Ik ben opgevoed met het idee,dat mijn ouders alles deden voor mijn bestwil. Bovendien was ik de oudste in ons gezin en is er altijd benadrukt dat IK het voorbeeld moest geven. Daarnaast ben ik ook nog opgevoed vanuit het standpunt:"een meisje moet dienen"en dat is wel het meest kwalijke wat mijn moeder me geleerd heeft,want door dat je dat je verdere leven in de praktijk brengt,kom je op zekere dag jezelf wel tegen! Ik had al weinig gevoel van eigenwaarde,maar daar blijft dan op de duur helemaal niets meer van over.

Interview Henk Collignon

Datum: dinsdag 16 maart 2010

Tijd: 13:40 – 14:15

Plaats: Utrecht, in de woning van Henk

Aanwezigen: Lotte Gerritsen, Henk Collignon en zijn vrouw Ria

Geboren in Amsterdam, 28 juli 1938. Toen hij 1 jaar was naar Utrecht verhuisd. Hele jeugd in hetzelfde huis in Tuindorp. De middelste in het gezin: 3 boven en 4 onder zich. Ria: “Echt de middelste, ging zijn eigen gang.” Hij hoorde niet bij de ouderen en niet bij de jongeren. Ineke en Jos waren een twee-eenheid, trokken samen veel op. Hij had zelf niemand in het gezin met wie hij veel optrok. Joke was echt zijn kleine zusje en met de zus boven hem (Miek) had hij ook weinig. Moest het van zijn vriendjes en leeftijdsgenootjes hebben.

Opvoeding: zijn ouders zeiden wat er moest gebeuren, moest op tijd zijn, maar verder kon hij spelen wat hij wilde, het was niet dwangmatig. Vader was wel streng, maar hij was het lievelingetje van zijn moeder, die hield hem de hand boven het hoofd. Vader sloeg weleens.

Geloof: keurig netjes naar de kerk op zondag, weinig gespijbeld. Hij vond het “noodzakelijk kwaad”. Werd door zijn moeder op het koor gezet, daar had hij bezwaar tegen maar vond het eigenlijk best leuk. Heeft niks meer met geloof: anti zelfs. Hij deed wel mee maar was er niet enthousiast over. Wel zelf in de kerk getrouwd en jongste dochter is gedoopt, maar in de jaren '60 wilden ze hem vertellen hoe hij over Vietnam moest denken. Dat maakte hij zelf wel uit en sindsdien is hij niet meer naar de kerk geweest. Bezwaar tegen de kerk: “ik kan zelf wel nadenken, daar heb ik geen kerk voor nodig.” Zijn ouders vonden het vervelend als hij niet naar de kerk ging, maar er werd niet echt veel over gesproken. Geen behoefte om zich tegen zijn ouders af te zeggen, maar trok wel zijn eigen plan.

Aan activiteiten binnen de parochie deed hij niet echt mee. Heel jong wel misdienaar geweest. Maar deed nooit mee aan het Paulushuis. Hij deed aan voetbal, is daarmee gestopt toen hij muziek ging maken: jazzorkestje met vrienden, speelden op feestjes. Parochie speelde geen grote rol, hij ging er alleen kijken toen hij daar een leuk meisje (Ria!) had gezien. Zijn vriendengroep waren geen leden van de parochie en vaak ook niet katholiek: jongens op school (wel katholiek) en buurtjongens en jongens van de band (niet katholiek). Vaak uit Nederlands Hervormde kringen. Leerde op zomerkamp een meisje kennen dat niet katholiek (hervormd) was. Thuis vonden ze dat niet leuk, en bij het meisje thuis ook niet.

Zijn ouders vonden het niet leuk, een katholiek meisje was beter, maar ze “bedreigden” hem niet om het uit te maken o.i.d., zoals ze bijvoorbeeld bij Ank zouden doen. Reden: scherpe kantjes waren er na een aantal jaren wel af, misschien het sekse verschil.

Seksualiteit: als hij uitging zei zijn moeder: ‘Wel een nette jongen zijn.’ Verder werd er niet over gesproken. Wel taboe op seks voor het huwelijk: bij elkaar slapen was geen optie. Deden het zonder dat zijn ouders het wisten, was eigenwijs. Groot verschil met Ank, die dat absoluut niet deed. Reden: karakter van Henk, het was ook precies een overgangstijd dat zijn ouders minder streng werden. Dat hij in een band speelde tot in de nachten was ook nooit een probleem. Ria: “Zijn ouders zagen ook wel dat hij niet in zeven sloten tegelijk liep.” Kon zijn gang gaan, zijn ouders vertrouwden hem.

Vrije tijd: voetballen, muziek, studeren (Mulo, een jaar gewerkt en Mulo B gehaald, HTS). Daarna militaire dienst in. Met studie, voetbal, muziek, vriendjes en vriendinnen zat de tijd wel vol. Had niks met katholieke kringen te maken: juist helemaal niet.

Ging nooit naar de bioscoop: met de band speelde je bijna alle zaterdagavonden, er was niet echt tijd voor. Maar het kwam ook niet in hem op. Echt bijna nooit geweest, hooguit

één keertje. Ging met zijn vriendin ergens wat eten, of gewoon thuis afspreken. Bioscoop leefde niet bij hem en ook niet echt bij zijn vrienden. Je hoorde weleens dat ze naar een Tarzan-film geweest waren. Tegenwoordig gaat hij ook nooit naar de film, kijkt zelfs op tv geen films. Niet echt een achterliggende reden, gewoon niet interessant en heeft het geduld niet. “Zo’n poppenkast.” Heel enkele films gezien: Doris Day, FATAL ATTRACTION, BIRDS van Hitchcock. Vaak omdat mensen dan zeiden van ‘Goh, die moet je zien.’ Op de lagere school zag hij wel eens films: Rin Tin Tin films enzo. Op het Paulushuis wel een keer een film gezien, maar muziek was veel belangrijker, daar was hij helemaal gek van. Avondje uit: met de band muziek maken, vriendin ging wel eens mee. Jazzkelders in Utrecht. Denkt niet dat zijn broers en zussen meer met films hadden, zijn ouders hadden er ook niks mee. In die tijd ook geen tv. Vrijtijdsbestedingen met vrienden uit de buurt, nooit van de kerk.

Zijn ouders waren wel strenger tegen zijn oudere broers/zussen dan tegen de jongere (Jos en Ineke). Ook tegen de meisjes waren ze strenger: denkt dat Joke er wel eens van langs heeft gekregen. Henk was wel eens bang voor zijn vader, als hij te laat kwam, “hij had harde handen.” Zijn moeder probeerde hem vaak te beschermen, zijn vader was de baas, “de man die het vlees sneed.” Veel antipathie voor katholiek geloof omdat zijn vader zo strak in de leer was. Zijn vader was een zoon uit een gemengd huwelijk en was bang dat hij een deel van de duivel in zich had en in de hel zou komen. Dat heeft zijn leven getekend, angst voor de dood.

Henk had zelf geen angst voor zondes. Het was flauwekul in zijn ogen. Groot verschil met Ank, die bang was om zondes te begaan. Ligt aan het karakter van Henk, had geen last van gevoelens van ‘dit is niet goed’ bij seks voor het huwelijk of omgaan met niet-katholieken, terwijl Jos (12 jaar jonger) hier weer wel last van had! Ligt dus niet alleen aan het generatieverschil maar ook aan het karakter. Hij had al gauw zoiets van: ‘ze kunnen me wat vertellen daar bij die kerk.’ Leeftijdsgenoten hadden vaak wel een andere houding. Ook ouders maakten wel eens een toespeling, maar nooit gezegd dat het echt niet mocht.

Interview Joke Collignon

Datum: donderdag 18 maart 2010

Tijd: 12:15 – 12:45

Plaats: IJsselstein, in de woning van Joke

Aanwezigen: Lotte Gerritsen en Joke Collignon

Geboren in Tuindorp (Maartensdijk), 20 juni 1942. Toen ze geboren werd zat haar vader in een gijzelingskamp in Vught van de Duitsers, heeft haar het eerste half jaar niet gezien. Met Kerstmis kwam hij vrij (samen met alle vaders die meer dan drie kinderen hadden). Reden van oppakken: voorzitter van de bouwvakarbeidersbond, grote invloed, een te verwachten tegenstander. Joke kan zich nauwelijks iets van de oorlog herinneren. Vijfde in het gezin, “de oudste van de kleintjes.” Werd door oudere broers/zussen gezien als een kleintje. Er was een tweedeling, de oudsten hadden iets meer privileges, maar zijn wel heel streng opgevoed. Bij Joke was het ook wel streng, maar wat minder dan bij de ouderen. Band met broers en zussen door het leeftijdsverschil niet heel erg: andere belangstellingen. Toch wel een hecht gezin: zondags naar de kerk, gezamenlijk ontbijten, voor haar gevoel heel bijzonder.

Belevingswereld heel anders dan zowel haar oudere als jongere broers en zussen. Toch meeste binding met jongere broers/zussen, vooral Ineke en Jos.

Geloof: in het begin dacht je daar niet erg over na, een deel van je opvoeding. Er zaten ook hele positieve dingen bij, later heeft ze het wel als hinderlijk ervaren. Toen ze op de leeftijd kwam dat je zelf over dingen gaat nadenken, heeft ze zich er heel erg tegen afgezet. Constant in conflict met haar vader. Gaat nu ook niet meer naar de kerk, alleen uit emotie of bij speciale gelegenheden.

Afzetten van de kerk gebeurde stiekem, ze ging stiekem niet naar de kerk. Als haar vader erachter kwam werd hij heel boos. Niet-katholieke vrienden waren een groot probleem. Maar ze kwam niet heel erg in de verleiding, ze zat ook op een katholieke mulo. Kinderen uit de straat die niet katholiek waren werden wel getolereerd.

Ze mocht wel vriendjes hebben (in de Mulo tijd), maar alleen als ze katholiek waren. Mocht ook niet met jongens alleen zijn.

Opvoeding ervaren als streng maar toch een heel warm gezin waar het heel veilig was. Katholiek geloof niet als heel hinderlijk ervaren, er waren bepaalde dingen die je moest, maar als je er een beetje mee om kon gaan, had het ook wel zijn leuke kanten.

Bijvoorbeeld de soos op het Paulushuis. Daar kwamen de mensen met wie ze in het algemeen omging: katholieken van de parochie en van de scholen. Het was de manier waarop je uitging.

Ging in de rock&roll tijd wel eens naar jazzkelders, maar dat mocht absoluut niet van haar vader. Daar leerde ze ook mensen kennen die niet katholiek waren, dat vond hij vreselijk.

Avondje uit: toen ze jonger was, weg met een stel vrienden naar een verjaardag, 10 uur/half 11 thuis zijn. Stiekem naar de stad: liegen of uit het raam klimmen.

In haar vrije tijd deed ze heel veel met vriendinnen en was altijd aan het hobbyen (schoenen, kleding, tassen maken). Ging weinig naar de bioscoop, toen ze ouder werd ging ze wel vaak: met name Italiaanse films. Ze vond de filmsterren (Sophia Loren, Anna Magnani) prachtig. De sfeer in die films vond ze heel erg leuk. Ze was toen 14, 15, 16: periode dat ze op de mulo zat. Je kon daar ook lid worden van de katholieke filmliga, een tegenhanger van de films die in de bioscoop gedraaid werden. Werden films getoond die iets met het katholieke geloof te maken hadden, bijv. Don Camillo, films over een Franse pastoor. Voor 50 cent per maand kon je daar lid van worden en ergens in een parochiehuis werden er dan films vertoond, hadden altijd iets met de kerk of het geloof te maken. Ze vond er niet veel aan, waren vrij tamme films. Ging dan iedere maand naar

de film, met een aantal meisjes van school binnen een katholieke gemeenschap. Is ook wel naar niet-katholieke films geweest, maar niet heel veel. Ze vertelde dit nooit echt aan haar ouders, het commentaar was vaak erg groot.

Eerste ervaring met film: logeren bij een tante en oom, naar MARIKE VAN NIMWEGEN. Ze was een jaar of acht en begreep er niks van. Eerste keer in een grote bioscoop maar het heeft wel indruk gemaakt, ze vond het prachtig zo'n grote bioscoop met alles erop en eraan.

Ging verder tot haar 14^e niet vaak naar de film, het was niet een onderdeel van hun opvoeding en ook geen gesprekstof thuis. Pas later vaak naar de film gegaan.

Vooraf met vriendinnen of vriendjes naar de film. Vooral naar Rembrandt, of als ze even weg moesten (als er visite was) met een kwartje naar de Spoorbio: een wagon in het station Utrecht, daar kon je films zien. Continue, begon met nieuws en dan een klein (teken)filmpje.

Films die zijn bijgebleven: DE NON, een Italiaanse film. Idolen: Sophia Loren en Anna Magnani en heel vroeger Doris Day en Danny Kaye.

Meestal 's middags naar de bioscoop, na school (woensdagmiddag). Met vriendinnen onderdeel van een avondje uit: zaterdag naar de vroege film, want moest op tijd thuis zijn. Thuis of bij een vriendin eten, naar de bioscoop en weer naar huis. Ook zondagmiddag was vaak filmmiddag.

Ook films in het parochiehuus en op school, verder niet op andere gelegenheden.

Televisiefilms pas later, toen ze uit huis ging (20 jaar).

Weet niet meer of bepaalde films expliciet verboden werden. Had wel het gevoel dat je altijd een bepaalde richting werd opgestuurd. Zelf dingen onderzoeken mocht niet. Dat was ook de reden dat ze zelf op onderzoek ging en zelf naar films ging. Ze deed dingen zonder thuis te vertellen: om te kunnen functioneren moest je wel een beetje water bij de wijn doen. In de rock&roll tijd naar films van Bill Haley, mochten haar ouders absoluut niet weten. Dan zei ze dat ze naar een vriendin ging. Waarom mocht het niet: het was losbandigheid, dat hoorde en paste niet, vooral voor meisjes niet. Veel muziek en wild dansen, dat vonden ze heel naar. Het hele rock&roll vonden ze niks. Die films hadden juist veel aantrekkingskracht: hoe de wereld er anders uitzag dan binnen je besloten katholieke gemeenschap. Heeft films ervaren als iets bevrijdends, als iets buiten het eigen milieu waardoor je je kunt ontwikkelen.

Sommige vriendinnen mochten wel veel meer, hun ouders hadden er geen problemen mee. Haar jongere broers en zussen gingen meer hun eigen weg, van de oudere weet ze het eigenlijk niet. Er werd thuis ook niet veel over films of bioscopen gesproken.

Uitgaansgelegenheden: dansen in een patronaat op zondagmiddag of bij vrienden uit de straat in huis dansen.

Taboe op seksualiteit in het gezin was heel erg. Je werd voorgelicht (door moeder en Ank) maar er werd verder niet over gesproken. Ank was vaak een vraagbaak. Seks voor het huwelijk, daar stond een doodzonde op. Was niet bang om zondes te begaan, maar doodzondes waren wel heel erg, een enorme stok achter de deur voor de kerk. Zelf ook als maagd het huwelijk in gegaan, omdat haar ouders dat zeiden. Als meisje werd er veel strenger op gelet. De jongens mochten het veel makkelijker zelf uitzoeken, meisjes werd meer bovenop gezeten. Meisjes moesten maagd blijven, vader had ook altijd het gevoel dat meisjes dienstbaar moesten zijn, hij vond meisjes ook kwetsbaarder. Dus strengere opvoeding dan broers, maar wel veel losser dan oudere broers/zussen. Vooral Ank en Miek hebben het zwaar gehad. Toen was er ook nog geen ruimte voor rebellie, in Joke's tijd was dat wat makkelijker. Ze deed haar eigen dingen als ze dat wilde. Zowel openlijk (kleding dragen die ze wilde) als stiekem. Verhouding met vader werd er niet beter op. Dat ze dingen niet deed volgens zijn normen heeft hij haar altijd wel een beetje kwalijk genomen.

Er werd meer op haar gelet dan op haar jongere broers/zussen, vooral Jos en Ineke. Haar ouders waren toen ouder en hadden meer met zichzelf van doen. In Joke's tijd was haar vader heel veel weg, haar moeder zag wel regelmatig dingen door de vingers. Als hij thuis was dan was het moeilijker.

Interview Jos Collignon

Datum: dinsdag 16 maart 2010

Tijd: 12:15 – 13:00

Plaats: Utrecht, in de woning van Jos

Aanwezigen: Lotte Gerritsen en Jos Collignon

Geboren in Tuindorp (toen nog Maartensdijk, nu Utrecht) op 24 maart 1950. Hele jeugd in hetzelfde huis opgegroeid, zelfs tijdens studie daar blijven wonen.

Relatie met broers en zussen: “de pleuris is nooit uitgebroken.” Kan zich niet meer herinneren dat Ank, Ad en Miek thuis waren. Herinnert zich nog wel dat Henk en Joke thuis waren. Ben was ook al heel vroeg weg, ging snel werken na zijn opleiding.

Eigenlijk heeft hij het grootste gedeelte van zijn jeugd alleen met zijn ouders en zijn zus Ineke geleefd. Herinnert zich wel dat ze op zondag met 16 man aan tafel zaten, maar bij de meeste herinneringen zijn er geen broers en zussen in de buurt. Toen en nu nog: zien elkaar niet vaak, maar kunnen altijd bij elkaar over de vloer komen.

Belevingswereld heel anders dan die van zijn oudere broers en zussen: zat in de zestiger jaren in de puberteit, de jaren dat er echt veel veranderde. Spannende tijden, allerlei gekke gebeurtenissen waar zijn ouders weinig van begrepen (provo's in Amsterdam, danspartijen rond het Lieverdje, Beatles). Jos vond het geweldig, het was de stem van de nieuwe generatie. Zette zich zelf veel te weinig af tegen zijn ouders, was daar nog niet zo aan toe. Werd ook niet zo onder de duim gehouden als Ank, Ad en Miek. Zijn ouders hadden de teugels al behoorlijk laten vieren, hebben Jos helemaal losgelaten, wat hij heerlijk vond. “Dat is eigenlijk het grote plezier van mijn jeugd geweest.”

Als hij om drie uur 's nachts thuis kwam zat zijn vader nog op hem te wachten. Jos was bang dat hij boos zou worden, maar zijn vader zei alleen: ‘Jongen wat ben je laat, ga maar gauw naar bed.’ Dat was effectiever dan boos worden, Jos voelde zich schuldig dat hij zijn vader had laten wachten. Voor Ank en Ineke (meisjes) was hij veel strenger.

Relatie met geloof: het hoorde erbij, hij had er niks mee en was er niet fanatiek mee. Vind het nu “overduidelijk aantoonbare onzin” maar had dat toen nog niet door: pikte de leuke kantjes ervan mee. Had de sleutel van de sacristie waar instrumenten stonden: spijbelen van school en daar gaan zitten drummen. Wekelijks naar de kerk, in het begin dacht hij dat je anders nooit in de hemel zou komen. Na zijn 18^e was de verplichting ook wel weg. Je mocht plotseling ook op zaterdagavond gaan in plaats van op zondag. Dan zei hij dat hij op zaterdagavond was geweest, terwijl dat niet zo was en hoefde hij zondag niet.

Bang voor zondes: alleen toen hij heel klein was, hadden alle kinderen van die leeftijd. Seks voor het huwelijk als doodzonde was helemaal weg in de zestiger jaren. Thuis vertelde hij niet rechtstreeks over seks, omdat hij wist dat zijn vader het niet goed vond. Maar trok zich er niets van aan, het was ook niet meer zo'n schande als 20 jaar geleden: heel groot verschil.

Deed alles wat hij zelf wilde, hield wel rekening met zijn vader, maar in de zestiger jaren deed je gewoon waar je zin in had. Moeder was een beter baken, kon relativeren. Vader was heel religieus en moeder ging daarin mee, maar moeder kwam uit Brabant, ze dacht ‘onze lieve heer knijpt wel een oogje dicht.’ Zijn vader was de strengste, de zweep, speelde de baas, maar zijn moeder was meer het baken waar je je op kon richten, met een goed ontwikkeld rechtvaardigheidsgevoel. Vader was formeler, deed meer wat anderen vonden dat rechtvaardig was. Herinnert zich discussie waarbij zijn vader zei: ‘jullie hebben het in deze tijd veel moeilijker dan wij toen we jong waren, want jullie mogen je geweten volgen dus je moet zelf bepalen wat goed en kwaad is. Dat is veel moeilijker, want wij luisterden gewoon naar de kerk en dan wisten we wat goed en kwaad was.’

Was niet bang voor zijn vader, maar had een andere verhouding met hem dan zijn broers en zussen. Ging studeren en bleef thuis wonen, kwam zijn gepensioneerde vader vaak thuis tegen. Jos daagde zijn vader uit en dat vond zijn vader stiekem ook leuk, dat hadden zijn broers en zussen nooit gedurfd. Jos was de enige die was gaan studeren en een maatschappelijke studie koos (rechten). Kon over dat soort onderwerpen met plezier discussiëren met zijn vader.

Vrije tijd: veel voetballen, muziek maken (gitaar), tekenen, naar feestjes gaan. Ging wel eens naar de film: niet vaak, maar hij ging wel. Herinnert zich de 1^e film die hij in zijn leven zag: met zijn moeder en Ineke naar Rembrandt naar Danny Kaye, Amerikaanse komiek. THE FIVE PENNIES. Een leuke film en een leuke avond, vroeg zich af waarom zijn moeder hem mee nam, want ze had het nooit over film. Later met vriendjes regelmatig naar Eddie Constantine films in de City geweest, een Franse vechtjas. Ongeveer tegelijkertijd: BEN HUR, weken niet van kunnen slapen. Later met vriendinnetjes naar de bioscoop: tweewekelijks of maandelijks. Veel naar Franse romantische films, bijvoorbeeld UN ÉLÉPHANT ÇA TROMPE ÉNORMÉMENT en LA DENTELLIÈRE. Waren leuke films, hoefde er niet voor te sparen, geld was veel meer voorhanden dan bij zijn oudere broers en zussen. Had vanaf zijn 18e snel een bijbaantje in een ontwerpstudio. Ging meestal in het weekend, daarna nog wat drinken in een paar vaste cafés (de Lucasbar, Bucats of op 't Wed).

Geen fan van bepaalde acteurs, toen hij heel klein was van Eddie Constantine en daarna pas na zijn jeugd (Dustin Hoffman en Jack Nickelson). Posters waren van muzikanten en niet van acteurs. Zag ook films op televisie, bijvoorbeeld Doris Day. Was een belevenis, iedereen was heel enthousiast. In het Paulushuis werden ook wel eens films vertoond: een scoutinggroep in een fort op zoek naar een boef, vond hij vreselijk spannend.

Er gebeurde nog veel binnen de parochie, de parochie deed zijn uiterste best om grip te houden op de jeugd. Zolang de priesters je niet aan banden legden was het leuk: elke uitgaansgelegenheid was er één. In de zestiger jaren was het Paulus huis niet meer zo braaf, iedereen zocht de grenzen op en deed wat ie leuk vond. Er was weinig toezicht. Er waren bijna wekelijks feestjes en er traden beroemde bands op (Focus, the Golden Earring). Mensen uit het hele land kwamen erop af. Probleem: niet alleen katholieken, liep een beetje uit de hand, heeft het eind van het katholieke Paulushuis ingeleid. Had veel vrienden binnen de parochie en uit de straat, bijna allemaal katholiek. Ging op zijn 17^e uit met een paar meisjes die niet katholiek waren en dat gaf toch een beetje een ongemakkelijk gevoel. Je had "toch een beetje met een soort buitenstanders te maken. De erfenis van je opvoeding droeg je toch met je mee." Ouders vonden het niet erg dat hij met niet-katholieken omging. Was toch niet snel bevriend met jongens van andere, niet-katholieke scholen. Eigenlijk gek, "verzuiling zit dieper dan je denkt". Ook de preutsheid, je stuitte al snel op een laag van "dat hoort niet, of hoort dit wel? De laag die erin gemetseld is bij je opvoeding zat er toch in." Bij hem in ieder geval, had wel vriendjes die losser waren.

Mocht wel alle films zien, misschien zei zijn vader er wel wat van maar Jos heeft zich er nooit naar gedragen. De katholieke filmkeuring werd ook niet serieus genomen.

Film speelde wel een rol in zijn jeugd, technicolor films kwamen uit, dat was een groot spektakel, vergelijkbaar met AVATAR van nu. BEN HUR, MOZES, WEST SIDE STORY.

Speelde niet zo in zijn vriendengroep, heeft er niet veel met vrienden over gesproken.

Muziek was veel belangrijker. Zijn ouders gingen nooit naar de film volgens hem.

Zijn zusjes Ineke en Joke werden veel meer onder de duim gehouden. Ineke moest altijd vroeger thuis zijn dan Jos.

Over seksualiteit werd niet gesproken, zou je een taboe kunnen noemen. Vind het nu jammer dat hij toen niet wat bijdehanter was. Vormde een beeld over seksualiteit uit zichzelf en met vriendjes. Gevolg: was er niet erg handig in, kreeg het snel benauwd

(hoort dit wel?). Je zag dezelfde beperkingen ook bij vriendjes, sommigen vonden ook dat seks voor het huwelijk niet kon, terwijl Jos vond dat hij dat zelf wel kon uitmaken. Zijn vader deed er niks aan om seks voor het huwelijk te voorkomen, het was ook de lol om het stiekem te doen. Zijn vader had het kunnen proberen, maar dat had in de zestiger jaren niet meer gekund. Kreeg ook geen ideeën uit films, die waren ook “zo braaf als de pest.” Alleen maar hints naar seks, tegenwoordig in Amerikaanse films nog steeds.

“De zestiger jaren hebben ons verlost van een hele enge tijd. Een tijd van opgeschoren koppies en slaafs gedrag.” “Verzuiling is ook echt een ramp geweest voor de vooruitgang van het land.” Ze waren wel liberaal thuis met betrekking tot het luisteren en kijken naar omroepen: niks werd verboden. Er werd ook schande gesproken van het bisschoppelijk amendement (1953) waarin bisschoppen schreven dat het verboden was om naar de VARA te kijken en om op een niet-katholieke partij te stemmen. Dat heeft zelfs in die generatie katholieken kwaad bloed gezet.

Nu is Jos ook helemaal van het geloof af: “Ik haat religie. Het verwijst naar vaststaande waarheden van vroeger, uit de tijd dat mensen nog niet wisten waar ’s nachts de zon bleef. Religie is achteruit kijken.” Dit komt niet door zijn opvoeding, dit inzicht is gekomen toen hij er zelf over na ging denken. “Ik hou van wetenschap, het stelt zijn eigen conclusies ter discussie. Dat is radicaal tegengesteld aan geloof: geloof fixeert, dan komen we niet vooruit met de mensheid.”

Interview Ineke Collignon

Datum: donderdag 18 maart 2010

Tijd: 13:15 – 13:45

Plaats: IJsselstein, in de woning van Joke

Aanwezigen: Lotte Gerritsen, Ineke Collignon en Joke Collignon (gedeeltelijk)

Geboren in Tuindorp (Maartensdijk) op 19 juli 1951. Hele jeugd in Tuindorp, tot een jaar of 21. Jongste van het gezin. Heeft dat als gewoon ervaren, je weet niet anders. Achteraf heeft ze haar oudste broers en zussen nooit ervaren als een broer of zus. Dat waren meer bekenden dan broers en zussen van haar, beseft ze achteraf pas. Scheelt maar 16 maanden met Jos, had daar ook duidelijk de meest hechte band mee. Grotere broers/zussen moesten haar aankleden en in bad doen, het waren meer verzorgers die om je heen zijn.

Belevingswereld is totaal anders dan die van haar oudere broers/zussen. Ze heeft totaal andere ouders gehad dan een heleboel broers/zussen. Bij de oudsten waren ze heel streng: nog jonge ouders. Jos en Ineke hadden het veel makkelijker, ze waren het zat kinderen op te voeden en aan zichzelf toe. Hebben een hele vrije jeugd gehad, veel meer mogelijkheden.

Heeft de opvoeding ervaren als beschermd, zeker in haar jongere jaren. Later heel veel vrijheid gehad, daar is ze haar ouders dankbaar voor, daardoor heeft ze heel veel genoten. Ook wel een degelijke opvoeding: toen wist ze niet beter, maar nu kijkt ze er anders tegen aan. Haar ouders waren streng, zeker in het begin, maar zij en Jos hadden er wel een handigheidje om er onder uit te kunnen komen. Kregen veel ruimte.

Relatie met het katholieke geloof in haar jeugd: ze ging mee met de gang van zaken, op een gegeven moment kom je tot eigen ideeën in de puberteit. En de sfeer in de zestiger jaren was al een beetje rebels. Wel stapje voor stapje. Heeft op een nonnenschool gezeten en daar was ze altijd dwars: was voor haar iets onbegrijpelijk en onnatuurlijk. Later heeft dat zich omgezet in onverschilligheid. Moet nu niks meer van de katholieke kerk hebben, ze vindt het hele instituut idioot en hoe ze allemaal bezig zijn, inclusief de paus. In haar jeugd was geloof een vanzelfsprekendheid. Angst voor doodzondes werd ingeboezemd. Zondes heeft ze ook begaan, bijv. eten voor de communie. “Zwart plekje op je ziel.” Heeft ze nooit echt mee gezeten.

Deed niet zo veel activiteiten binnen de parochie, haar vriend speelde wel in een bandje bij de parochie maar verder niet. Vrienden kwamen niet vanuit de parochie, maar elders uit Utrecht: de meesten van school en ook wel wat uit de buurt. Waren altijd katholieke mensen, Protestantse mensen van een straat verder kende je eigenlijk niet eens. Ze zag niet-katholieken als mensen waar ze niets van wist en voor de rest neutraal. Ze heeft nooit ervaren wat haar ouders ervan vonden, want ze kwam niet met die mensen in aanraking. Ging alleen naar een katholieke kruidenier en groenteboer. Niet-katholieke vriendjes zijn nooit ter sprake gekomen, maar ze weet wel zeker dat het voor haar vader belangrijk was dat haar vriendjes katholiek waren.

Vrije tijd binnen de parochie: een soos in het parochiehuis, dat was leuk, “vertrouwd” volgens haar ouders. Buiten de parochie: volleyballen, de stad in met vriendinnen, aan school werken. Later ook in de stad uit, maar ze waren geen danstypes. Ze weet niet of alles mocht, maar ze zei ook niet alles wat ze ging doen. Vertelde thuis nooit iets, alleen als ze iets vroegen.

Ging wel naar de bioscoop, niet zo heel vaak (het kostte allemaal geld). Ongeveer één keer per twee, drie maanden. Met vriendinnen en vriendjes toen ze wat ouder was (rond de 18).

Ging vanaf rond haar 16e naar de bioscoop. Toen ze kinderen waren (Ineke en Jos) gingen ze wel naar het polygoonjournaal en kinderfilms. Dan werden ze afgezet en weer opgehaald.

Ging met vriendinnen naar de Rembrandt of Camera/Studio. Kan zich nog herinneren dat ze met de ex-man van Miek en Jos ging naar een film van James Bond. Verder vond ze horrorfilms heel leuk toen ze rond de 18 was. Frankenstein en vampiers vond ze heel leuk.

Ze had ook idolen: Brigitte Bardot en Doris Day, dat was het helemaal. Ook bij leeftijdsgenootjes speelde dit, maar ook zangers/zangeressen uit de top 40 waren belangrijk.

Ging 's middags of naar de vroege avondvoorstelling naar de bioscoop. Later ging ze achteraf wat drinken, maar in het begin niet (moest ze op tijd thuis zijn).

Verder ging ze naar vriendinnen toe of op stap: de stad in. Een tent in de werfkelder beneden het stadhuis en het Lucascafé. Net als Jos: ze zaten vaak in dezelfde vriendengroep. Ook met de hele groep op vakantie geweest. Ging al heel jong met vriendinnen op vakantie: vanaf haar 14e, eerst gewoon in Nederland en later naar Spanje. Ongelofelijk verschil met haar oudere broers en zussen: ze heeft echt heel andere ouders gehad. Vader was veel thuis (met pensioen) en moeder ging bij de drogist werken. Dus vader was veel thuis en moeder niet: bij de oudere broers en zussen was dat precies andersom. Was in die periode (Mulo tijd) bang van haar vader, omdat hij zo streng was en in een hele andere belevingswereld zat. Toen ze niet meer afhankelijk van hem was heeft ze een hele goede band met haar vader opgebouwd. Moeder was helemaal niet zo streng, maar ze had weinig contact met haar: ze was aan zichzelf toe en nooit thuis, ze kon ook niet met haar moeder praten, dat was niet aan de orde. Kon niet praten over dingen die je bezighielden of die je dwarszaten of waar je tegenaan liep, maar eigenlijk kon ze daar wel met haar vader over praten. Hij kwam met raad, God en de kerk werden er wel altijd bijgehaald, maar als je dat eraf liet kon je er wat mee. Dat was onmogelijk met haar moeder, dat was een lieverd maar veel oppervlakkiger. Ook zo'n andere belevingswereld dat zij en haar ouders elkaar niet begrepen.

Seksualiteit was alleen maar aan de orde nadat je getrouwd was, voor de rest kwam dat niet eens ter sprake. Haar ouders konden het niet verbieden, want ze wisten niet wat er gebeurde. Ze luisterde niet naar haar ouders, maar dat kwam ook door de sfeer in die tijd: haar vriendinnen luisterden er ook niet naar. Het grote verschil tussen de rebelse zestiger jaren en de jaren ervoor. Er werd bevorderd dat je zelf nadacht over dingen, je deed toch wat je zelf wilde.

Mocht ook bepaalde boeken niet lezen, bijv. een boek van Jan Wolkers vond haar vader niks, dat was verdorven. Haar vader was de baas over de televisie, dus zette films waar iets 'verdorvens' in zat gewoon niet op. Ze ging gewoon naar alle films in de bioscoop, ze vertelde dan gewoon niet maar ze heen ging. Wat haar betreft had de kerk daar helemaal niks over te zeggen.

Zag vast wel eens films in het Paulushuis, maar kan zich dat niet goed meer herinneren. Ook van films op televisie staat haar niet meer zo'n beeld bij. Televisie ging wel altijd aan als haar ouders niet thuis waren. Haar mening over films: heel leuk, het was een hele andere wereld dan waar je zelf in leefde. Film heeft absoluut indruk gemaakt. Bij haar vrienden hetzelfde. Bij haar broers en zussen weet ze het alleen van Jos: die zat in dezelfde belevingswereld. Haar ouders hadden helemaal niks met film, alleen films als ANDER SCHÖNEN BLAUEN DONAU, dat zei haar niks maar vonden zij heel mooi.

Weet zeker dat ze een hele andere opvoeding heeft gehad dan haar oudere broers zussen, maar ook duidelijk een andere opvoeding dan de jongens in het gezin. Onder andere omdat ze niet verder mocht studeren: 'jij bent een meisje, jij gaat toch trouwen.' Jongens mochten gewoon meer dan meisjes. Vooral haar vader was heel bezorgd om meisjes.

Mocht bijvoorbeeld geen bikini's of broeken met gulp dragen, dat was niet netjes.

Verzuiling: het leek zo gewoon vroeger, maar als je tot besef komt en zelf over dingen na gaat denken (als je een jaar of 18 bent) gaat er een wereld voor je open. Het is helemaal niet gewoon allemaal. Je komt met andere mensen in aanraking en elk stapje dat je verder zet kom je meer in de wereld.

Heeft haar ouders lang kwalijk genomen dat ze niet verder mocht leren. Later begreep ze dat ook wel. Heeft geen aversie tegen haar opvoeding: als ze de plussen en minnen tegenover elkaar zet zijn ze helemaal geslaagd, een hele leuke jeugd gehad, veel vrijheid. Wel aversie tegen het geloof gekregen: de nonnen van vroeger waren “zulke schijnheilige rotwijven, ze waren heel gemeen. Dat heeft me altijd tegengestaan.” De hele houding van mensen in de kerk. Kwam niet door haar ouders: ze leerde dat je er op twee verschillende manieren mee om kon gaan, streng zoals haar vader en minder streng zoals haar moeder.

Gelabelde interviews

Basisinformatie

1. Informatie geboorte

- Ank: Geboren in Den Haag op 3 augustus 1932.
- Henk: Geboren in Amsterdam, 28 juli 1938.
- Joke: Geboren in Tuindorp (Maartensdijk), 20 juni 1942.
- Jos: Geboren in Tuindorp (toen nog Maartensdijk, nu Utrecht) op 24 maart 1950.
- Ineke: Geboren in Tuindorp (Maartensdijk) op 19 juli 1951.

2. Woonplaatsen

- Ank: Tot haar 6^e jaar in Den Haag gewoond, toen 2 jaar in Amsterdam, daarna naar Utrecht tot haar 24^e.
- Geboren in Amsterdam. Toen hij 1 jaar was naar Utrecht verhuisd. Hele jeugd in hetzelfde huis in Tuindorp.
- Jos: Hele jeugd in hetzelfde huis opgegroeid, zelfs tijdens studie daar blijven wonen.
- Ineke: Hele jeugd in Tuindorp, tot een jaar of 21.

3. Informatie ouders

- Ank: Nel van der Heijden, winkeljuffrouw en Gijs Collignon, voorzitter van de katholieke Bouwvakarbeiderbond (landelijk, gesitueerd in Utrecht). Opgeklommen van timmerman tot in de Bond, tot districtsbestuurder Amsterdam, tot secretaris hoofdbestuur tot voorzitter hoofdbestuur.

4. Financiële situatie

- Ank: redelijk goed, vader had een goed salaris.
- Jos: hoefde niet te sparen voor films, er was meer geld voorhanden dan bij zijn oudere broers en zussen.

29. Opleidingen

- Ank: Basisschool in Tuindorp, Mulo in de buurt van de Biltstraat.
- Henk: Mulo, een jaar gewerkt en Mulo B gehaald, HTS. Daarna militaire dienst in.
- Jos: Jos was de enige die was gaan studeren en een maatschappelijke studie koos (rechten).

43. Positie in het gezin

- Henk: De middelste in het gezin: 3 boven en 4 onder zich.
- Joke: Vijfde in het gezin, “de oudste van de kleintjes.”
- Ineke: Jongste van het gezin. Heeft dat als gewoon ervaren, je weet niet anders.

Ervaringen films

5. Eerste ervaring film

- Ank: in de oorlog, geen mogelijkheden om naar de film te gaan. Buurtgenoten in Tuindorp draaiden oorlogsfilms. Herinnert zich onderzeeboten, waarin mensen opgesloten zaten. Ze was een jaar of 10.

6. Filmgelegenheden naast bioscoop

- Ank: Daarnaast had haar vader de mogelijkheid om films en filmapparatuur van de bond mee naar huis te nemen en te draaien in de huiskamer. Een diascherm met een zoemend 'geval' waar de film inzat en waar je aan moest draaien: weet niet precies hoe het werkte. Op de soos werden ook wel eens films gedraaid, maar heeft weinig indruk gemaakt.
- Henk: Op de lagere school zag hij wel eens films: Rin Tin Tin films enzo. Op het Paulushuis wel een keer een film gezien.
- Joke: Je kon op ook lid worden van de katholieke filmclub, een tegenhanger van de films die in de bioscoop gedraaid werden. Werden films getoond die iets met het katholieke geloof te maken hadden, bijv. Don Camillo, films over een Franse pastoor. Voor 50 cent per maand kon je daar lid van worden en ergens in een parochiehuis werden er dan films vertoond, hadden altijd iets met de kerk of het geloof te maken. Ook films in het parochie huis en op school, verder niet op andere gelegenheden.
- Jos: In het Paulushuis werden ook wel eens films vertoond: een scoutinggroep in een fort op zoek naar een boef, vond hij vreselijk spannend.
- Ineke: Zag vast wel eens films in het Paulushuis, maar kan zich dat niet goed meer herinneren. Ook films op televisie staat haar niet meer zo'n beeld van bij.

7. Acteurs die zijn bijgebleven

- Ank: Charlie Chaplin en George Formby. Jongelui in haar omgeving dweepten met filmsterren, maar zij niet. Er zijn haar verder geen acteurs bijgebleven.
- Joke: Ze vond de Italiaans filmsterren (Sophia Loren, Anna Magnani) prachtig en heel vroeger Doris Day en Danny Kaye.
- Jos: Geen fan van bepaalde acteurs, toen hij heel klein was van Eddie Constantine. Televisiefilms van Doris Day.
- Ineke: Brigitte Bardot en Doris Day, dat was het helemaal.

23. Mening over films

- Ank: geweldig, mooi, prettig om naar toe te gaan. Maar hield zich er niet heel erg mee bezig, heeft er weinig mee te maken gehad. Ging liever naar buiten om te fietsen dan naar de film. Nu nog steeds. In haar kringen keken ze verder niet negatief naar film, alleen als er 'slechte' beelden inzaten.
- Henk: Tegenwoordig gaat hij ook nooit naar de film, kijkt zelfs op tv geen films. Niet echt een achterliggende reden, gewoon niet interessant en heeft het geduld niet. "Zo'n poppenkast."
- Joke: Heeft films ervaren als iets bevrijdends, als iets buiten het eigen milieu waardoor je je kunt ontwikkelen.
- Jos: Was een beleving, iedereen was heel enthousiast. Film speelde wel een rol in zijn jeugd, technicolor films kwamen uit, dat was een groot spektakel. Speelde niet zo in zijn vriendengroep, heeft er niet veel met vrienden over gesproken.
- Ineke: heel leuk, het was een hele andere wereld dan waar je zelf in leefde. Film heeft absoluut indruk gemaakt.

Bioscoopbezoek

8. Eerste ervaring bioscoop

- Ank: Toen ze 12 was voor het eerst naar de bioscoop: met de naaister van haar moeder. Een romantische film, ze vond het prachtig.
- Joke: logeren bij een tante en oom, naar MARIKE VAN NIMWEGEN. Ze was een jaar of acht en begreep er niks van. Eerste keer in een grote bioscoop maar het heeft wel indruk gemaakt, ze vond het prachtig zo'n grote bioscoop met alles erop en eraan.

- Jos: met zijn moeder en Ineke naar Rembrandt naar Danny Kaye, Amerikaanse komiek. THE FIVE PENNIES. Een leuke film en een leuke avond

9. Met wie naar de film

- Ank: Altijd naar de film met haar vriendje, nooit met vrienden.
- Joke: Vooral met vriendinnen of vriendjes, of met een aantal meisjes van school binnen een katholieke gemeenschap.
- Jos: met vriendjes en later met vriendinnetjes. Ook wel met zijn zusje Ineke.
- Ineke: met vriendinnen en met vriendjes toen ze wat ouders was (rond de 18). Toen ze kinderen waren ook met Jos.

10. Films gezien in bios

- Ank: Bert Haanstra: GLAS
- Henk: Heel enkele films gezien: Doris Day, FATAL ATTRACTION, BIRDS van Hitchcock.
- Joke: met name Italiaanse films. De sfeer in die films vond ze heel erg leuk. Film die is bijgebleven: DE NON. Films van Bill Haley.
- Jos: Danny Kaye, THE FIVE PENNIES. Eddie Constantine films , een Franse vechtjas. Ongeveer tegelijkertijd: BEN HUR, MOZES, WEST SIDE STORY.. Veel naar Franse romantische films, bijvoorbeeld UN ÉLÉPHANT ÇA TROMPE ÉNORMÉMENT en LA DENTELLIÈRE.
- Ineke: heel vroeger kinderfilms en het polygoonjournaal. James bond. Verder vond ze horrorfilms heel leuk toen ze rond de 18 was. Frankenstein en vampiers vond ze heel leuk.

11. Leeftijd bioscoopbezoek

- Ank: 16,17,18. 18 was een magische leeftijd: naar de bioscoop met haar vriendje mocht toen ook.
- Joke: Ze was toen 14, 15, 16: periode dat ze op de mulo zat.
- Ineke: als kind met Jos, daarna vanaf haar 16e.

12. Frequentie bioscoopbezoek

- Ank: Ze ging niet vaak naar de film.
- Henk: Ging nooit naar de bioscoop, hooguit één keertje geweest in zijn jeugd.
- Joke: Ging weinig naar de bioscoop, toen ze ouder werd (na haar 14e) ging ze wel vaak. In de Mulo-tijd iedere maand naar films van de filmliga.
- Jos: wel eens naar de film: niet vaak, maar hij ging wel. Later met vriendinnetjes wel tweewekelijks op maandelijks.
- Ineke: Ging wel naar de bioscoop, niet zo heel vaak. Ongeveer een keer per twee, drie maanden.

16. Redenen bioscoopbezoek

- Ank: Ze ging alleen als er iets heel bijzonders te zien was.
- Henk: Vaak omdat mensen dan zeiden van 'Goh, die moet je zien.'

13. Redenen voor weinig bioscoopbezoek

- Ank: ze wilde zoveel mogelijk sparen voor de uitzet: zonde om geld aan andere dingen uit te geven. Het ging om sparen, sparen, sparen.
- Henk: met de band speelde je bijna alle zaterdag avonden, er was niet echt tijd voor. Maar het kwam ook niet in hem op. Bioscoop leefde niet bij hem en ook niet echt bij zijn vrienden. Muziek was veel belangrijker, daar was hij helemaal gek van.
- Joke: het was niet een onderdeel van hun opvoeding en ook geen gesprekstof bij ze.
- Jos: muziek was veel belangrijker.

- Ineke: het kostte allemaal geld.

14. Bioscoopbezoek vrienden

- Ank: Andere mensen van haar leeftijd gingen ook niet veel naar de bioscoop.
- Henk: Je hoorde weleens dat ze naar een Tarzan-film geweest waren.
- Ineke: bij vrienden heeft bioscoop ook veel indruk gemaakt.

84. Bioscoopbezoek ouders

- Ank: haar ouders gingen ook niet veel naar de bioscoop
- Henk: zijn ouders hadden er ook niks mee.
- Jos: Zijn ouders gingen nooit naar de film volgens hem.
- Ineke: Haar ouders hadden helemaal niks met film, alleen films als ANDERSCHÖNEN BLAUEN DONAU, dat zei haar niks maar vonden zij heel mooi.

38. Bioscoopbezoek broers/zusjes

- Ank: Haar jongere broers en zusjes gingen wel vaker naar de film.
- Henk: Denkt niet dat zijn broers en zussen meer met films hadden.
- Joke: Haar jongere broers en zussen gingen meer hun eigen weg, van de oudere weet ze het eigenlijk niet.
- Ineke: Weet het alleen van Jos: zij zaten in dezelfde belevingswereld.

15. Bezochte bioscopen

- Ank: naar City, Rembrandt en een doorlopende bioscoop op het Vreeburg. Geen voorkeur voor een bepaalde bioscoop.
- Joke: Vooral naar Rembrandt, of als ze even weg moesten (als er visite was) met een kwartje naar de Spoorbioscoop: een wagon in het station Utrecht, daar kon je films zien. Continue, begon met nieuws en dan een klein (teken)filmpje.
- Jos: Rembrandt, City
- Ineke: Rembrandt, Camera/Studio.

17. Dag/tijdstip bioscoopbezoek

- Ank: Ze denkt dat de dag niet veel uitmaakte, wel eerder in het weekend, in de avond.
- Joke: Meestal 's middags naar de bioscoop, na school (woensdagmiddag). Ook zondagmiddag was vaak filmmiddag.
- Ineke: Ging 's middags of naar de vroege avondvoorstelling naar de bioscoop.

18. Inbedding bioscoop in de dag/avond

- Ank: na het warm eten de stad in, naar de film en meteen weer naar huis: dat was het hele uitje. Geen eten mee of eten halen, geen geld voor.
- Joke: Met vriendinnen onderdeel van een avondje uit: zaterdag naar de vroege film, want moest op tijd thuis zijn. Thuis of bij een vriendin eten, naar de bioscoop en weer naar huis.
- Jos: Ging meestal in het weekend, daarna nog wat drinken in een paar vaste cafés (de Lucasbar, Bucats of op 't Wed).
- Ineke: Later ging ze achteraf wat drinken, maar in het begin niet (moest ze op tijd thuis zijn).

20. Wie bepaalde welke film

- Ank: Als ze hoorden van een goede film praatten ze daar samen over en gingen ze ernaartoe. Ze las een katholieke krant, daar stond in welke films goed waren en welke niet. Verder had haar vader er het meeste zeggenschap in.

75. Invloed van ouders op bioscoopbezoek

- Jos: Mocht wel alle films zien, misschien zei zijn vader er wel wat van maar Jos heeft zich er nooit naar gedragen.

Ouderlijk/kerkelijk gezag en films

21. Invloed ouders op bioscoopbezoek

- Ank: Als haar vader hoorde dat er veel seks in zat dan zei hij: “daar moet je niet naar toe met je verloofde” en dat deed ze dan ook niet.

22. Redenen afkeuring film door ouders

- Ank: Ze herinnert zich een muziefilm, nogal sensueel. Mensen lagen in een kring over de rand te zwalken, dat vond haar vader vreselijk. Weet de titel niet meer. Iets met een musical of opera.

31. Invloed van filmkeuring

- Ank: Er was een katholieke filmkeuring, daar hield je je aan. Je ging niet naar een film die afgeraden werd.

- Jos: De katholieke filmkeuring werd ook niet serieus genomen.

32. Redenen voor afkeuring films

- Ank: Reden van afraden weet ze niet, ze denkt dat als er veel seks of geweld in zat.

- Joke: Weet niet meer of bepaalde films expliciet verboden werden. Had wel het gevoel dat je altijd een bepaalde richting werd opgestuurd. Zelf dingen onderzoeken mocht niet. Het was losbandigheid, dat hoorde en paste niet, vooral voor meisjes niet. Veel muziek en wild dansen, dat vonden ze heel naar. Het hele rock&roll vonden ze niks.

34. Aantrekkingskracht ‘verboden’ films

- Ank: Ze wilde ‘verboden’ films niet stiekem wel zien, wat haar vader zei dat zou wel zo zijn.

- Joke: Die films hadden juist veel aantrekkingskracht: hoe de wereld er anders uitzag dan binnen je besloten katholieke gemeenschap.

- Jos: Kreeg ook geen ideeën over seks uit films, die waren ook “zo braaf als de pest.” Alleen maar hints naar seks, tegenwoordig in Amerikaanse films nog steeds.

61. Mening katholiek ‘goedgekeurde’ films

- Joke: Ze vond er niet veel aan, waren vrij tamme films.

62. Praten over films met ouders

- Joke: Is ook wel naar niet-katholieke films geweest, maar niet heel veel. Ze vertelde dit nooit echt aan haar ouders, het commentaar was vaak erg groot. Er werd thuis ook niet veel over films of bioscopen gesproken.

- Jos: vroeg zich af waarom zijn moeder hem mee nam naar de film, want ze had het nooit over film.

Vrije tijd

24. Vrijtijdsbestedingen

- Ank: strijken bij een ander gezin, oppassen bij grote gezinnen, kousen stoppen voor haar moeder, lezen, zaterdagavond soos voor de katholieken. Op 2^e kerstdag, 2^e paasdag en 2^e pinksterdag mocht ze een stel jongelui uitnodigen thuis: dansen op muziek van de pick-up. Fietsen in de zomer met een stel of met haar vriendje, zwemmen, 1x per week op gymnastiek. Geen bijbaantje.
- Henk: Hij deed aan voetbal, is daarmee gestopt toen hij muziek ging maken: jazzorkestje met vrienden, speelden op feestjes. Vrije tijd: voetballen, muziek, studeren, vriendjes en vriendinnen. Ging met zijn vriendin ergens wat eten, of gewoon thuis afspreken.
- Joke: naar de soos in het Paulushuis. Ging in de rock&roll tijd wel eens naar jazzkelders. In haar vrije tijd deed ze heel veel met vriendinnen en was altijd aan het hobbyen (schoenen, kleding, tassen maken).
- Jos: voetballen, muziek maken (gitaar), tekenen, naar feestjes gaan. Had vanaf zijn 18^e snel een bijbaantje in een ontwerpstudio.
- Ineke: volleyballen, de stad in met vriendinnen, aan school werken. Later ook in de stad uit, maar ze waren geen danstypes.

26. Verenigingsleven binnen parochie

- Ank: Groot verenigingsleven, vond ze prachtig.
- Henk: Aan activiteiten binnen de parochie deed hij niet echt mee. Heel jong wel misdienaar geweest. Maar deed nooit mee aan het Paulushuis. Parochie speelde geen grote rol, hij ging er alleen kijken toen hij daar een leuk meisje had gezien.
- Joke: soos op het Paulushuis: dat was de manier waarop je uitging.
- Jos: Er gebeurde nog veel binnen de parochie, de parochie deed zijn uiterste best om grip te houden op de jeugd.
- Ineke: Deed niet zo veel activiteiten binnen de parochie, haar vriend speelde wel in een bandje bij de parochie maar verder niet. Vrije tijd binnen de parochie: een soos in het parochiehuis, dat was leuk, “vertrouwd” volgens haar ouders.

60. Avondje uit

- Henk: met de band muziek maken, vriendin ging wel eens mee. Jazzkelders in Utrecht.
- Joke: toen ze jonger was, weg met een stel vrienden naar een verjaardag, 10 uur/half 11 thuis zijn. Stiekem naar de stad: liegen of uit het raam klimmen. Uitgaansgelegenheden: dansen in een patronaat op zondagmiddag of bij vrienden uit de straat in huis dansen.
- Ineke: Verder ging ze naar vriendinnen toe of op stap: de stad in. Een tent in de werfkelder beneden het stadhuis en het Lucas café.

Vriendschappen

27. Opbouw vriendengroep

- Ank: Al haar vrienden maakten deel uit van de parochie. Op de Mulo ook vrienden die niet bij de parochie hoorden, maar wel katholiek waren.
- Henk: Zijn vriendengroep waren geen leden van de parochie en vaak ook niet katholiek: jongens op school (wel katholiek) en buurtjongens en jongens van de band (niet katholiek). Vaak uit Nederlands Hervormde kringen. Vrijtijdsbestedingen met vrienden uit de buurt, nooit van de kerk.
- Joke: In het Paulushuis kwamen de mensen met wie ze in het algemeen omging: katholieken van de parochie en van de scholen.
- Jos: Had veel vrienden binnen de parochie en uit de straat, bijna allemaal katholiek.

25. Omgang met katholieken

- Ank: Altijd in katholiek verband recreëren! Alle vrijetijdsbesteding in katholiek verband (Paulusparochie). In Tuindorp een gelijkmatige bevolking, was makkelijk: je kende iedereen en ging met iedereen om. De lagere school, de MULO, de padvinderij, de jeugdsoos, de dansles, alles was in een katholieke omgeving. Gevolg was je had ook katholieke vrienden en vriendinnen. En je trouwde dus met een katholieke jongen.
- Henk: jongens op school
- Jos: zijn vrienden waren bijna allemaal katholiek.
- Joke: Vrienden kwamen niet vanuit de parochie, maar elders uit Utrecht: de meesten van school en ook wel wat uit de buurt. Waren altijd katholieke mensen,
- Ineke: Vrienden waren katholiek. Ging alleen naar een katholieke kruidenier en groenteboer.

28. Omgang met niet-katholieken

- Ank: Nooit in aanraking met niet-katholieken. Ze dacht niet over niet-katholieken, vond ze niet minder aardig. Had zelf niets tegen andersdenkenden, maar zou ook het liefst met een Katholiek trouwen, omdat je daar veel mee gemeen had.
- Henk: buurtjongens en jongens van de band waren niet katholiek. Leerde op zomerkamp een meisje kennen dat niet katholiek (hervormd) was. Muziek had niks met katholieke kringen te maken: juist helemaal niet.
- Joke: Maar ze kwam niet heel erg in de verleiding, ze zat ook op een katholieke mulo.
- Jos: Ging op zijn 17^e uit met een paar meisjes die niet katholiek waren en dat gaf toch een beetje een ongemakkelijk gevoel. Je had “toch een beetje met een soort buitenstanders te maken. De erfenis van je opvoeding droeg je toch met je mee.” Was toch niet snel bevriend met jongens van andere, niet-katholieke scholen. Eigenlijk gek, “verzuiling zit dieper dan je denkt”.
- Ineke: Protestantse mensen van een straat verder kende je eigenlijk niet eens. Ze zag niet-katholieken als mensen waar ze niets van wist en voor de rest neutraal.

30. Mening ouders over niet-katholieken

- Ank: haar vader hield in de gaten dat ze alleen met katholieken omging. Hij was als de dood dat je tegen een jongen aan zou lopen die niet katholiek was (“andersdenkend”), dat kon gewoon niet.
- Henk: Thuis vonden ze dat niet leuk, en bij het meisje thuis ook niet. Zijn ouders vonden het niet leuk, een katholiek meisje was beter, maar ze “bedreigden” hem niet om het uit te maken o.i.d., zoals ze bijvoorbeeld bij Ank zouden doen.
- Joke: Niet-katholieke vrienden waren een groot probleem. Kinderen uit de straat die niet katholiek waren werden wel getolereerd. Naar jazzkelders mocht absoluut niet van haar vader. Daar leerde ze ook mensen kennen die niet katholiek waren, dat vond hij vreselijk.
- Jos: Ouders vonden het niet erg dat hij met niet-katholieken omging.
- Ineke: Ze heeft nooit ervaren wat haar ouders ervan vonden, want ze kwam niet met die mensen in aanraking. Niet katholieke vriendjes zijn nooit ter sprake gekomen, maar ze weet wel zeker dat het voor haar vader belangrijk was dat haar vriendjes katholiek waren.

Seksualiteit

33. Taboe op seksualiteit

- Ank: Er lag een groot taboe op seks: seks voor het huwelijk was heel erg.
- Henk: Seksualiteit: als hij uitging zei zijn moeder: 'Wel een nette jongen zijn.' Verder werd er niet over gesproken. Wel taboe op seks voor het huwelijk: bij elkaar slapen was geen optie.
- Joke: Taboe op seksualiteit in het gezin was heel erg. Je werd voorgelicht (door moeder en Ank) maar er werd verder niet over gesproken. Seks voor het huwelijk, daar stond een doodzonde op.
- Jos: Seks voor het huwelijk als doodzonde was helemaal weg in de zestiger jaren. Hij wist wel dat zijn vader het niet goed vond maar trok zich er niets van aan, het was ook niet meer zo'n schande als 20 jaar geleden: heel groot verschil. Over seksualiteit werd niet gesproken, zou je een taboe kunnen noemen. Vind het nu jammer dat hij toen niet wat bijdehanter was. Vormde een beeld over seksualiteit uit zichzelf en met vriendjes. Gevolg: was er niet erg handig in, kreeg het snel benauwd (hoort dit wel?). Je zag dezelfde beperkingen ook bij vriendjes, sommigen vonden ook dat seks voor het huwelijk niet kon, terwijl Jos vond dat hij dat zelf wel kon uitmaken.
- Ineke: Seksualiteit was alleen maar aan de orde nadat je getrouwd was, voor de rest kwam dat niet eens ter sprake.

36. Ideeën van ouders over seks voor het huwelijk

- Ank: Vader was wel bang om haar en haar vriendje te lang alleen te laten. Maar hij vertrouwde hem wel, hun vaders waren colleges en de gezinnen leefden volgens dezelfde ideeën: ze wilden allebei als maagd het huwelijk in.
- Henk: bij elkaar slapen was geen optie.
- Joke: Ze mocht wel vriendjes hebben (in de mulo tijd), maar alleen als ze katholiek waren. Mocht ook niet met jongens alleen zijn.
- Jos: Thuis vertelde hij niet rechtstreeks over seks, omdat hij wist dat zijn vader het niet goed vond, maar zijn vader deed er niks aan om seks voor het huwelijk te voorkomen.
- Ineke: Haar ouders konden het niet verbieden, want ze wisten niet wat er gebeurde.

35. Invloed van ouders op relaties

- Ank: Vader had een hele grote invloed op haar beslissingen. Ze maakte het uit met haar eerste vriendje op wie ze nog verliefd was, omdat haar vader dat zei, kreeg later een verstandshuwelijk met een ander.
- Henk: Zijn ouders vonden het niet leuk, een katholiek meisje was beter, maar ze "bedreigden" hem niet om het uit te maken o.i.d., zoals ze bijvoorbeeld bij Ank zouden doen.
- Joke: Zelf ook als maagd het huwelijk in gegaan, omdat haar ouders dat zeiden.
- Jos: Zijn vader deed er niks aan om seks voor het huwelijk te voorkomen
- Ineke: Haar ouders konden het niet verbieden, want ze wisten niet wat er gebeurde.

Familie

37. Relatie met ouders

- Ank: Ze was bang voor haar vader. Haar moeder was lief, maar haar vader was de baas.

- Henk: Vader was wel streng, maar hij was het lievelingetje van zijn moeder, die hield hem de hand boven het hoofd. Vader sloeg weleens. Henk was wel eens bang voor zijn vader, als hij te laat kwam, "hij had harde handen." Zijn moeder probeerde hem vaak te beschermen, zijn vader was de baas, "de man die het vlees sneed."
- Joke: Verhouding met vader werd er niet beter op. Dat ze dingen niet deed volgens zijn normen heeft hij haar altijd wel een beetje kwalijk genomen. In Joke's tijd was haar vader heel veel weg, haar moeder zag wel regelmatig dingen door de vingers. Als hij thuis was dan was het moeilijker.
- Jos: Hield rekening met zijn vader, zijn moeder was een beter baken. Was niet bang voor zijn vader, maar had een andere verhouding met hem dan zijn broers en zussen. Ging studeren en bleef thuis wonen, kwam zijn gepensioneerde vader vaak thuis tegen. Jos daagde zijn vader uit en dat vond zijn vader stiekem ook leuk, dat hadden zijn broers en zussen nooit gedurfd. Jos was de enige die was gaan studeren en een maatschappelijke studie koos (rechten). Kon over dat soort onderwerpen met plezier discussiëren met zijn vader.
- Ineke: Vader was veel thuis (met pensioen) en moeder bij de drogist werken. Was in die periode (mulo tijd) bang van haar vader, omdat hij zo streng was en in een hele andere belevingswereld zat. Toen ze niet meer afhankelijk van hem was heeft ze een hele goede band met haar vader opgebouwd. Moeder was helemaal niet zo streng, maar ze had weinig contact met haar: ze was aan zichzelf toe en nooit thuis, ze kon ook niet met haar moeder praten, dat was niet aan de orde. Kon niet praten over dingen die je bezighielden of die je dwarszaten of waar je tegenaan liep, maar eigenlijk kon ze daar wel met haar vader over praten. Heeft haar ouders lang kwalijk genomen dat ze niet verder mocht leren. Later begreep ze dat ook wel.

39. Relatie met broers/zusjes

- Ank: heeft ze niet zo gevolgd omdat ze snel getrouwd was en kinderen had. Met haar broer Ad scheelde ze 1 jaar, heeft dezelfde opvoeding gehad.
- Henk: Hij hoorde niet bij de ouderen en niet bij de jongeren. Ineke en Jos waren een twee-eenheid, trokken samen veel op. Hij had zelf niemand in het gezin met wie hij veel optrok. Joke was echt zijn kleine zusje en met de zus boven hem (Miek) had hij ook weinig. Moest het van zijn vriendjes en leeftijdsgenootjes hebben.
- Joke: Werd door oudere broers/zussen gezien als een kleintje. Band met broers en zussen door het leeftijdsverschil niet heel erg: andere belangstellingen. Toch wel een hecht gezin: zondags naar de kerk, gezamenlijk ontbijten, voor haar gevoel heel bijzonder. Toch meeste binding met jongere broers/zussen, vooral Ineke en Jos. Ank was vaak een vraagbaak.
- Jos: "de pleuris is nooit uitgebroken." Kan zich niet meer herinneren dat Ank, Ad en Miek thuis waren. Herinnert zich nog wel dat Henk en Joke thuis waren. Ben was ook al heel vroeg weg, ging snel werken na zijn opleiding. Eigenlijk heeft hij het grootste gedeelte van zijn jeugd alleen met zijn ouders en zijn zus Ineke geleefd. Herinnert zich wel dat ze op zondag met 16 man aan tafel zaten, maar bij de meeste herinneringen zijn er geen broers en zussen in de buurt. Toen en nu nog: zien elkaar niet vaak, maar kunnen altijd bij elkaar over de vloer komen.
- Ineke: Achteraf heeft ze haar oudste broers en zussen nooit ervaren als een broer of zus. Dat waren meer bekenden dan broers en zussen van haar, beseft ze achteraf pas. Scheelt maar 16 maanden met Jos, had daar ook duidelijk de meest hechte band mee. Grotere broers/zussen moesten haar aankleden en in bad doen, het waren meer verzorgers die om je heen zijn. Relatie met Jos: ze zaten vaak in dezelfde vriendengroep. Ook met de hele groep op vakantie geweest.

49. Afzetting tegen ouders

- Ank: nooit tegen haar ouders afgezet. Opgevoed met het idee, dat haar ouders alles deden voor haar bestwil.
- Henk: Geen behoefte om zich tegen zijn ouders af te zeggen, maar trok wel zijn eigen plan. Ging ook stiekem bij meisjes slapen, hij was eigenwijs.
- Joke: Dat was ook de reden dat ze zelf op onderzoek ging en zelf naar films ging. Ze deed dingen zonder thuis te vertellen: om te kunnen functioneren moest je wel een beetje water bij de wijn doen. In de rock&roll tijd naar films van Bill Haley, mochten haar ouders absoluut niet weten. Dan zei ze dat ze naar een vriendin ging. Ze deed haar eigen dingen als ze dat wilde. Zowel openlijk (kleding dragen die ze wilde) als stiekem.
- Jos: Zette zich zelf veel te weinig af tegen zijn ouders, was daar nog niet zo aan toe. zei hij dat hij op zaterdagavond naar de kerk was geweest, terwijl dat niet zo was en hoefde hij zondag niet. Trok zich niets aan van de regel "geen seks voor het huwelijk". Deed alles wat hij zelf wilde, hield wel rekening met zijn vader, maar in de zestiger jaren deed je gewoon waar je zin in had. Deed ook aan seks voor het huwelijk, het was ook de lol om dat stiekem te doen.
- Ineke: Ze weet niet of alles mocht, maar ze zei ook niet alles wat ze ging doen. Vertelde thuis nooit iets, alleen als ze iets vroegen. Ze luisterde niet naar haar ouders op het gebied van seks voor het huwelijk. Ze ging ook gewoon naar alle films in de bioscoop, ze vertelde dan gewoon niet maar ze heen ging. Televisie ging wel altijd aan als haar ouders niet thuis waren.

51. Redenen voor afzetting tegen ouders

- Henk: karakter van Henk, het was ook precies een overgangstijd dat zijn ouders minder streng werden.

50. Verschil gehoorzamen van ouders door broers/zusjes

- Ank: was de oudste in het gezin, er is altijd benadrukt dat ze het goede voorbeeld moest geven.
- Henk: Groot verschil met Ank, die nooit iets deed zonder het tegen haar ouders te vertellen

59. Verschil belevingswereld broers/zussen

- Joke: Belevingswereld heel anders dan zowel haar oudere als jongere broers en zussen.
- Jos: Belevingswereld heel anders dan die van zijn oudere broers en zussen: zat in de zestiger jaren in de puberteit, de jaren dat er echt veel veranderde.
- Ineke: Belevingswereld is totaal anders dan die van haar oudere broers/zussen. Zat wel in dezelfde belevingswereld als Jos.

80. Verschil in belevingswereld met ouders

- Ineke: bang van haar vader, omdat hij zo streng was en in een hele andere belevingswereld zat. Ook zo'n andere belevingswereld dat zij en haar ouders elkaar niet begrepen.

70. Verschil relatie met ouders van broers/zusjes

- Jos: had een andere verhouding met zijn vader dan zijn broers en zussen. Jos daagde zijn vader uit en dat vond zijn vader stiekem ook leuk, dat hadden zijn broers en zussen nooit gedurfd.

Opvoeding

44. Ervaring opvoeding

- Ank: als een goede gewetensvolle opvoeding. Je moet alles in die tijd plaatsnemen. Ouders kregen veel kinderen en er was niet veel gelegenheid en tijd om over het onderwerp opvoeden na te denken.
- Henk: Opvoeding: zijn ouders zeiden wat er moest gebeuren, moest op tijd zijn, maar verder kon hij spelen wat hij wilde, het was niet dwangmatig. Dat hij in een band speelde tot in de nachten was ook nooit een probleem. Ria: "Zijn ouders zagen ook wel dat hij niet in zeven sloten tegelijk liep." Kon zijn gang gaan, zijn ouders vertrouwden hem.
- Joke: Opvoeding ervaren als streng maar toch een heel warm gezin waar het heel veilig was.
- Jos: Werd ook niet zo onder de duim gehouden als Ank, Ad en Miek. Zijn ouders hadden de teugels al behoorlijk laten vieren, hebben Jos helemaal losgelaten, wat hij heerlijk vond. "Dat is eigenlijk het grote plezier van mijn jeugd geweest." Als hij om 3 uur 's nachts thuis kwam zat zijn vader nog op hem te wachten. Jos was bang dat hij boos zou worden, maar zijn vader zei alleen: 'Jongen wat ben je laat, ga maar gauw naar bed.' Dat was effectiever dan boos worden, Jos voelde zich schuldig dat hij zijn vader had laten wachten.
- Ineke: Hebben een hele vrije jeugd gehad, veel meer mogelijkheden. Heeft de opvoeding ervaren als beschermd, zeker in haar jongere jaren. Later heel veel vrijheid gehad, daar is ze haar ouders dankbaar voor, daardoor heeft ze heel veel genoten. Ook wel een degelijke opvoeding: toen wist ze niet beter, maar nu kijkt ze er anders tegen aan. Haar ouders waren streng, zeker in het begin, maar zij en Jos hadden er wel een handigheidje om er onder uit te kunnen komen. Kregen veel ruimte. Heeft geen aversie tegen haar opvoeding: als ze de plussen en minnen tegenover elkaar zet zijn ze helemaal geslaagd, een hele leuke jeugd gehad, veel vrijheid.

40. Verschil opvoeding jongens/meisjes

- Ank: Jongens mochten wel iets meer, mochten ook naar de middelbare school (HTS) terwijl zij alleen naar de Mulo mocht. Opgevoed vanuit het standpunt: "een meisje moet dienen" en dat is wel het meest kwalijke wat haar moeder haar geleerd heeft, want doordat je dat je verdere leven in de praktijk brengt, kom je op zekere dag jezelf wel tegen! Had al weinig gevoel van eigenwaarde, maar daar blijft dan op de duur helemaal niets meer van over.
- Henk: ouders waren minder streng toen hij een niet-katholiek meisje meenam dan ze zouden zijn als de meisjes een niet-katholieke jongen mee zouden nemen. Zijn ouders waren welk strenger tegen zijn oudere broers/zussen dan tegen de jongere (Jos en Ineke).
- Joke: Als meisje werd er veel strenger op gelet. De jongens mochten het veel makkelijker zelf uitzoeken, meisjes werd meer bovenop gezeten. Meisjes moesten maagd blijven, vader had ook altijd het gevoel dat meisjes dienstbaar moesten zijn, meisjes ook kwetsbaarder.
- Jos: Voor Ank en Ineke (meisjes) was zijn vader veel strenger. Zijn zusjes Ineke en Joke werden veel meer onder de duim gehouden. Ineke moest altijd vroeger thuis zijn dan Jos.
- Ineke: duidelijk een andere opvoeding dan de jongens in het gezin. Onder andere omdat ze niet verder mocht studeren: 'jij bent een meisje, jij gaat toch trouwen.' Jongens mochten gewoon meer dan meisjes. Vooral haar vader was heel bezorgd om meisjes. Mocht bijvoorbeeld geen bikini's of broeken met gulp dragen, dat was niet netjes.

52. Verschil opvoeding oudere/jongere broers/zusjes

- Henk: Zijn ouders waren welk strenger tegen zijn oudere broers/zussen dan tegen de jongere (Jos en Ineke).
- Joke: Er was een tweedeling, de oudsten hadden iets meer privileges, maar zijn wel heel streng opgevoed. Bij Joke was het ook wel streng, maar wat minder dan de ouderen. Joke kreeg een strengere opvoeding dan haar broers, Er werd meer op haar gelet dan op haar jongere broers/zussen, vooral Jos en Ineke. Maar wel veel losser dan van oudere broers/zussen. Vooral Ank en Miek hebben het zwaar gehad. Toen was er ook nog geen ruimte voor rebellie, in Joke's tijd was dat wat makkelijker.
- Ineke: Ze heeft totaal andere ouders gehad dan een heleboel broers/zussen. Bij de oudsten waren ze heel streng: nog jonge ouders. Jos en Ineke hadden het veel makkelijker, ze waren het zat kinderen op te voeden en aan zichzelf toe. Hebben een hele vrije jeugd gehad, veel meer mogelijkheden. Ging al heel jong met vriendinnen op vakantie: vanaf haar 14^e, eerst gewoon in Nederland en samen naar Spanje. Ongelofelijk verschil met haar oudere broers en zussen: ze heeft echt heel andere ouders gehad. Vader was veel thuis en moeder niet: bij de oudere broers en zussen was dat precies andersom. Weet zeker dat ze een hele andere opvoeding heeft gehad dan haar oudere broers en zussen.

64. Reden verschil opvoeding broers/zusjes

- Henk: Reden: scherpe kantjes waren er na een aantal jaren wel af, misschien het sekse verschil.
- Joke: Haar ouders waren toen houden en hadden meer met zichzelf van doen.
- Ineke: ze waren het zat kinderen op te voeden en aan zichzelf toe.

63. Verschil opvoeding leeftijdsgenoten

- Joke: Sommige vriendinnen mochten wel veel meer, die hadden de ouders er geen probleem mee hadden.
- Jos: had wel vriendjes die losser waren. Over seksualiteit: je zag dezelfde beperkingen ook bij vriendjes, sommigen vonden ook dat seks voor het huwelijk niet kon, terwijl Jos vond dat hij dat zelf wel kon uitmaken.

68. Rol opvoeding vader

- Ank: Vader had weinig tijd om zich met onze opvoeding te bemoeien.
- Jos: Heel religieus. Zijn vader was de strengste, de zweep, speelde de baas. Vader was formeler, deed meer wat anderen vonden dat rechtvaardig was.
- Ineke: kon wel met haar vader over dingen praten. Hij kwam met raad, God en de kerk werden er wel altijd bijgehaald, maar als je dat eraf liet kon je er wat mee.

69. Rol opvoeding moeder

- Ank: Moeder: was het heel normaal dat zij de kinderen opvoedde. Mijn moeder had alleen maar lagere school, dus dacht ze daar niet echt over na en ze vervulde haar taak zo goed mogelijk.
- Jos: Moeder was meer het baken waar je je op kon richten, met een goed ontwikkeld rechtvaardigheidsgevoel.. Ging mee in het religieuze van zijn vader maar kwam uit Brabant, ze dacht 'onze lieve heer knijpt wel een oogje dicht.'
- Ineke: ze was aan zichzelf toe en nooit thuis, ze kon ook niet met haar moeder praten, dat was niet aan de orde. Kon niet praten over dingen die je bezighielden of die je dwarszaten of waar je tegenaan liep. Dat was onmogelijk met haar moeder, dat was een lieverd maar veel oppervlakkiger dan haar vader.

74. "Erfenis" van opvoeding

- Jos: Ging op zijn 17^e uit met een paar meisjes die niet katholiek waren en dat gaf toch een beetje een ongemakkelijk gevoel. Je had "toch een beetje met een soort buitenstanders te maken. De erfenis van je opvoeding droeg je toch met je mee." Ook de preutsheid, je stuitte al snel op een laag van "dat hoort niet, of hoort dit wel? De laag die erin gemetseld is bij je opvoeding zat er toch in."

83. Dingen die ouders verboden

- Ineke: Mocht ook bepaalde boeken niet lezen, bijv. een boek van Jan Wolkers vond haar vader niks, dat was verdorven. Haar vader was de baas over de televisie, dus zette films waar iets 'verdorvens' in zat gewoon niet op.

Geloof

45. Deelname katholiek geloof

- Ank: iedere morgen voor school naar de heilige mis.
- Henk: Geloof: keurig netjes naar de kerk op zondag, weinig gespijbeld.
- Jos: Niet fanatiek. pikte de leuke kantjes ervan mee. Had de sleutel van de sacristie waar instrumenten stonden: spijbelen van school en daar gaan zitten drummen. Dan Wekelijks naar de kerk, in het begin dacht hij dat je anders nooit in de hemel zou komen. Na zijn 18^e was de verplichting ook wel weg. Je mocht plotseling ook op zaterdagavond gaan in plaats van op zondag.

46. Mening over geloof vroeger

- Ank: ze wist niet beter en vond het niet meer dan normaal.
- Henk: vond het "noodzakelijk kwaad". Werd door zijn moeder op het koor gezet, daar had hij bezwaar tegen maar vond het eigenlijk best leuk. Deed wel mee maar was er niet enthousiast over. Wel zelf in de kerk getrouwd en jongste dochter is gedoopt. Hij had al gauw zoiets van: 'ze kunnen me wat vertellen daar bij die kerk.'
- Joke: in het begin dacht je daar niet erg over na, een deel van je opvoeding. Er zaten ook hele positieve dingen bij, later heeft ze het wel als hinderlijk ervaren. Toen ze op de leeftijd kwam dat je zelf over dingen gaat nadenken, heeft ze zich er heel erg tegen afgezet. Constant in conflict met haar vader. Katholiek geloof niet als heel hinderlijk ervaren, er waren bepaalde dingen die je moest, maar als je er een beetje mee om kon gaan, had het ook wel zijn leuke kanten.
- Jos: het hoorde erbij, hij had er niks mee en was er niet fanatiek mee. Zolang de priesters je niet aan banden legden was het Paulushuis leuk: elke uitgaansgelegenheid was er één.
- Ineke: Relatie met het katholieke geloof in haar jeugd: ze ging mee met de gang van zaken, op een gegeven moment kom je tot eigen ideeën in de puberteit. Heeft op een nonnenschool gezeten en daar was ze altijd dwars: was voor haar iets onbegrijpelijks en onnatuurlijks. Later heeft dat zich omgezet in onverschilligheid. In haar jeugd was geloof een vanzelfsprekendheid. Wat haar betreft had de kerk niks te zeggen over naar welke films ze ging. De nonnen van vroeger waren "zulke schijnheilige rotwijven, ze waren heel gemeen. Dat heeft me altijd tegengestaan."

47. Mening over geloof nu

- Ank: zelf uitgegroeid en grijpt en veel kennis vergaard, zodat ze het anders is gaan zien. Maar het geloof blijft op de achtergrond en ze kan niet helemaal opgeven. Vindt het fijn om geregeld naar de kerk te gaan en daar vindt ze dan iets van het verleden, van haar roots. Maar verder heeft ze haar eigen geweten ontwikkeld en trekt ze zich niet veel aan van de wetten van de kerk.

- Henk: Heeft niks meer met geloof: anti zelfs. In de jaren 60 wilden ze hem vertellen hoe hij over Vietnam moest denken. Dat maakte hij zelf wel uit en sindsdien is hij niet meer naar de kerk geweest. Bezwaar tegen de kerk: "ik kan zelf wel nadenken, daar heb ik geen kerk voor nodig." Veel antipathie voor katholiek geloof omdat zijn vader zo strak in de leer was.

- Joke: Gaat nu ook niet meer naar de kerk, alleen uit emotie of bij speciale gelegenheden.

- Jos: Vindt het nu "overduidelijk aantoonbare onzin". Nu is Jos ook helemaal van het geloof af: "Ik haat religie. Het verwijst naar vaststaande waarheden van vroeger, uit de tijd dat mensen nog niet wisten waar 's nachts de zon bleef. Religie is achteruit kijken. Ik hou van wetenschap, het stelt zijn eigen conclusies ter discussie. Dat is radicaal tegengesteld aan geloof: geloof fixeert, dan komen we niet vooruit met de mensheid."

- Ineke: Moet nu niks meer van de katholieke kerk hebben, ze vindt het hele instituut idioot en hoe ze allemaal bezig zijn, inclusief de paus. Aversie tegen het geloof gekregen. Tegen de hele houding van mensen in de kerk.

48. Invloed ouders op kerkbezoek kinderen

- Henk: Zijn ouders vonden het vervelend als hij niet naar de kerk ging, maar er werd niet echt veel over gesproken.

- Joke: Afzetten van de kerk gebeurde stiekem, ze ging stiekem niet naar de kerk. Als haar vader erachter kwam werd hij heel boos.

54. Angst voor zondes

- Ank: er werd je ontzettend veel angst ingeboezemd, vooral voor doodzondes.

- Henk: had zelf geen angst voor zondes. Het was flauwekul in zijn ogen.

- Joke: Was niet bang om zondes te begaan, maar doodzondes waren wel heel erg, een enorme stok achter de deur voor de kerk.

- Jos: alleen toen hij heel klein was, hadden alle kinderen van die leeftijd.

- Ineke: Angst voor doodzondes werd ingeboezemd. Heeft ze ook gedaan, bijv. eten voor de communie. "Zwart plekje op je ziel." Heeft ze nooit echt mee gezeten.

55. Verschil angst voor zondes met broers/zusjes

- Henk: Groot verschil met Ank, die bang was om zondes te begaan.

56. Reden verschil angst voor zondes met broers/zusjes

- Henk: Ligt aan het karakter van Henk, had geen last van gevoelens van 'dit is niet goed' bij seks voor het huwelijk of omgaan met niet-katholieken, terwijl Jos (12 jaar jonger) hier weer wel last van had! Ligt dus niet alleen aan het generatieverschil maar ook aan het karakter.

67. Geloof ouders

79. Redenen voor afzetting tegen het geloof

- Jos: Dit komt niet door zijn opvoeding, dit inzicht is opgekomen toen hij er zelf over na ging denken.

- Ineke: de nonnen van vroeger waren "zulke schijnheilige rotwijven, ze waren heel gemeen. Dat heeft me altijd tegengestaan." De hele houding van mensen in de kerk.

Kwam niet door haar ouders

Verzuiling en ontzuiling

65. Tijdperk waarin opgegroeid

- Jos: Spannende tijden, allerlei gekke gebeurtenissen waar zijn ouders weinig van begrepen (provo's in Amsterdam, danspartijen rond het Lieverdje, Beatles). In de zestiger jaren was het Paulus \huis niet meer zo braaf, iedereen zocht de grenzen op en deed wat ie leuk vond. Zijn vader had het kunnen proberen hem dingen te verbieden, maar dat had in de zestiger jaren niet meer gekund.
- Ineke: de sfeer in de zestiger jaren was al een beetje rebels. Ze luisterde niet naar haar ouders, maar dat kwam ook door de sfeer in die tijd: haar vriendinnen luisterden er ook niet naar. Het grote verschil tussen de rebelse zestiger jaren en de jaren ervoor. Er werd bevorderd dat je zelf nadacht over dingen, je deed toch wat je zelf wilde.

66. Ervaring met tijdperk waarin opgegroeid

- Jos: vond het geweldig, het was de stem van de nieuwe generatie. "De zestiger jaren hebben ons verlost van een hele enge tijd."

76. Mening over tijdperk van verzuiling

- Jos: Een tijd van opgeschoren koppies en slaafs gedrag. Verzuiling is ook echt een ramp geweest voor de vooruitgang van het land.
- Ineke: Verzuiling: het leek zo gewoon vroeger, maar als je tot besef komt en zelf over dingen na gaat denken (als je een jaar of 18 bent) gaat er een wereld voor je open.

77. Mate van verzuiling binnenshuis

- Jos: Ze waren wel liberaal bij hun thuis met betrekking tot het luisteren en kijken naar omroepen: niks werd verboden.

78. Mate van verzuiling in de omgeving

- Jos: Er werd ook schande gesproken van het bisschoppelijk amendement (1953) waarin bisschoppen schreven dat het verboden was om naar de VARA te kijken en om op een niet-katholieke partij te stemmen. Dat heeft zelfs in die generatie katholieken kwaad bloed gezet.

81. Ervaring van periode van ontzuiling

- Ineke: Het is helemaal niet gewoon allemaal. Je komt met andere mensen in aanraking en elk stapje dat je verder zet kom je meer in de wereld.

Rest

19. Rol van verkering in het dagelijks leven

- Ank: Als je een vriendje had, dan telden je vrienden niet zo veel meer mee. Als je uitging, altijd met je vriendje.

41. Beeld over protestanten

- Ank: Protestanten waren volgens haar veel strenger, mochten niet dansen, naar de film of iets doen op zondag: zij wel.

42. Tijdschriften/kranten

- Ank: *De Volkskrant*, dat was toentertijd katholiek en *HET DAGBLAD* van het R.K. Werkliedenverbond. *De Maasbode*, ook een dagblad, naderhand nog het *Utrechts Katholiek Nieuwsblad* en de wekelijkse tijdschriften *De Tijd* en de *Linie*. Lazen alleen maar katholieke bladen.

53. Reden voor streng geloof vader

- Henk: Zijn vader (Gijs) was een zoon uit een gemengd huwelijk en was bang dat hij een deel van de duivel in zich had en in de hel zou komen. Dat heeft zijn leven getekend, angst voor de dood.

57. Vader opgepakt in oorlog

- Joke: Toen ze geboren werd zat haar vader in een gijzelingskamp in Vught van de Duitsers, heeft haar het eerste half jaar niet gezien. Met Kerstmis kwam hij vrij (samen met alle vaders die meer dan drie kinderen hadden). Reden van oppakken: voorzitter van de bouwvakarbeiderbond, grote invloed, een te verwachten tegenstander.

58. Herinneringen oorlog

- Joke: kan zich nauwelijks iets van de oorlog herinneren.

71. Kijk van vader op de “nieuwe” generatie

- Jos: Discussie waarbij zijn vader zei: ‘jullie hebben het in deze tijd veel moeilijker dan wij toen we jong waren, want jullie mogen je geweten volgen dus je moet zelf bepalen wat goed en kwaad is. Dat is veel moeilijker, want wij luisterden gewoon naar de kerk en dan wisten we wat goed en kwaad was.’

72. Veranderingen in activiteit parochiehuis

- Jos: In de zestiger jaren was het Paulus huis niet meer zo braaf, iedereen zocht de grenzen op en deed wat ie leuk vond. Er was weinig toezicht. Er waren bijna wekelijks feestjes en er traden beroemde bands op (Focus, the Golden Earring). Mensen uit het hele land kwamen erop af.

73. Problemen met deze veranderingen

- Jos: niet alleen katholieken, liep een beetje uit de hand, heeft het eind van het katholieke Paulus huis ingeleid.

82. Lessen geleerd door ouders

- Ineke: ze leerde dat je er op twee verschillende manieren mee om kon gaan, streng zoals haar vader en minder streng zoals haar moeder.